

אהובי השם

ליקוט נפלא בעניני אהבת ישראל ושנאת חנם - מחכמינו ודבותינו ז"ל

פתיחה

החפץ בגאולה יזהר להתרחק מן הדברים המעכבים אותה ולקיים את המצוות שמקריבים אותה

א. "שְׁפַרְתִּי לִישׁוּעָתָךְ ה' וּמְצִוֹתֶיךָ עֲשִׂיתִי" (תהלים ק"ט קס"ו), פירש החיד"א ז"ל (יוסף תהלות - תהלים ק"ט קס"ו), טעם חיוב לצפות לישועה היינו שיתבונן האדם בעוונות המעכבים הגאולה והמצוות אשר בקיומם תפרה ישע הגאולה, ויבקש לישמר מהמעכב ולקיים המקרב, שאם מצפה לישועה מבלי משים על לב האמור, שקיל טיבותיה. (ע"ע בספרו דברים אחדים (דרוש ו' - דף כ"ד סוף טור א' בדפ"ר)). וזהו שאמר "שברתי לישועתך", כלומר כל מעייני בך על דבר כבוד שמו ואני מצפה לישועה. וכי תאמרו מה בצע בשב"ר אשר הם שוברי"ם הישועה, לזה אמר "ומצוותיך עשיתי", כלומר שנתרחקתי מהמעכבין וקיימתי מצוות אשר מסוגלות לגאולת נפשנו. עכ"ד.

ב. וכע"ז בספר יש נוחלין [למנהג אברהם הורוביץ ז"ל, אבי השל"ה הק' ז"ל] (פרק א' בהגהה אות ד'): כשמתפלל על הגלות והגאולה ככוונה והבנת דברים, יעשה רושם בלבו ויתעורר ויזהר בעצמו מהדברים המעכבים את הגאולה, ולקיים כל דבר המקרב את הגאולה, כדי שלא יהיה הוא המונע והמעכב, שלא יהא תפילתו פלסתר, וקול ושוברו עמו. עכ"ד.

וזה בכלל השאלה "צפית לישועה"

ג. ובדרשות רבינו יוסף מסלוצק ז"ל (דרוש לשבת תשובה תר"י - עמ' מ"ו) כתב: איתא בפ"ב דשבת (לא). בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו "צפית לישועה?" ולפי הנראה היא שאלה קטנה, שאנו רואים שכל אחד מאתנו משתוקק ומצפה מאד לזה. אבל באמת יש בכלל זה (ר"ל יש בכלל שאלה זו) אם היה צופה ומביט לחזק הדברים שתלוי בהם ישועת ישראל מהגלות, כי יש דבר שהוא סיבה לקרב הגאולה ויש [דבר שהוא] סיבה לרחק הגאולה, ושואלין אותו אם היה מחזיק בקיום הסיבות המקרבות הישועה ומרחיק כל מונע. וידוע במושכל ראשון כי דבר שהוא סיבה לבטל דבר שנעשה, כל שכן שהוא סיבה לעכב העשותו מחדש, וכו', וכל המידות פחותות ומאוסות אשר הן המה היו במחריבי בית המקדש, כל שכן שהוא סיבה ח"ו לקיים הפיזור ולמנוע הקיבוץ גליות, ואנחנו במעשינו גורמים האיחור והעיכוב. לכן נראה להשתדל באופן שנוכל להשיב "הן" כאשר ישאלונו "צפית לישועה?". עכ"ד.

שנאת חנם מצויה בינינו, ומעכבת את הגאולה

ד. והנה, כתב השל"ה ז"ל (ווי העמודים פרק כ"ז): שנאת חנם ועין הרע ולשון הרע מצויה בינינו, וכמו שאמרו רז"ל (ביב קסה). רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכולם בלשון הרע. [ובע"ה נתרבה עון שנאת חנם בכל עבר ופינה, בין בעיירות גדולות ובין בעיירות קטנות (אהבת ישראל [להחפץ חיים ז"ל] - פרק ב'). ומזה הזאת נמשכת אחרינו עדיין בעו"ה מעון בית שני, כמבואר בדברי רז"ל ביומא (ט), מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ואם מפני חטא זה נחרב הבית, קל וחומר שמעכב ביאת משיח (וכ"כ החיד"א ז"ל [לב דוד - פרק ט"ז]), ועוד כתב שם דממה שראינו שבית שני נחרב בעון שנאת חנם א"פ שהיו עוסקים בתורה ובמצוות, מוכח דלא סגי בעשיית מצוות ליגאל, רק צריך להעביר השנאת חנם מבינינו, ע"ש. וכ"כ בספרו דברים אחדים (דרוש ו' - דף כ"ד סוף טור א' בדפ"ר)]. וזהו כוונת המדרש (מדרש תהלים - סוף פרק קל"ז, וכ"כ בירושלמי יומא א' א') "כל דור שאין בית המקדש נבנה בימיו", דהיינו שאחוזים במדות של בית שני, משום הכי "מעלה עליו כאלו חרב בית המקדש בימיו". [ועוד נהיה נתבעים על כבוד שמים שנתבזה על ידינו במשך גלותנו המרה (אהבת ישראל [להחפץ חיים ז"ל] - פרק ב'). עכ"ד השל"ה ז"ל בקיצור.

גדלה מעלת אהבת רעים - אנו מצפים לישועה, ואין מושיע כל עוד ששנאת חנם מצויה בינינו

ה. ובספר פלא יועץ (ערך "אהבת רעים") כתב: ידוע הדבר כמה גדלה מעלת אהבת רעים, עד שאמרו רז"ל (בי"ב כ"ד ז') "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט יח) - זה כלל גדול בתורה. ופרשוהו רז"ל (שבת לא, ותרגום ינותן בן עוזיאל - ויקרא י"ט יח) דר"ל: דעלך סני לחברך לא תעביד. והנה, לפי גודל הטובה כך יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום (ע"ע לקמן סעיף ק"ג), עד שבעוונותינו בעון שנאת חנם חרבה עירנו ושמים מקדשנו וגלינו מארצנו. ועדיין השטן מורקד בינינו לשטנונו, איש לבצעו פנה ואינו חושש לתקלת חבריו, ויש שהוא שמוח לאיד, ויש שבשביל הנאה כל שהוא איש את רעהו חיים בלעו. אוי לעינים שכך רואות. כי עינינו תכלינה אל

צפיתנו צפינו לישועה, ומושיע אין כל עוד שמדה זו מצויה בינינו. עכ"ל הפלא יועץ. (ושוב מצאתי שכבר כתב כן מוהר"ח ויטאל ז"ל בספר שערי קדושה (ח"ב שער ד'), שלא נתארך הקץ ולא נעלם אלא לסיבת שנאת חנם. וכע"ז בספר חרדים (פרק ז') ובספר של"ה (מס' תענית - פרק תורה אור), שנתארך גלותינו על עון מחלוקת ושנאת חנם שהוא בינינו, שעדיין לא הוטהרנו ממנו. וכ"כ בספר החיים להג"ר חיים ז"ל [אחי המהר"ל מפראג ז"ל] (גאולה וישועה - פרק ג'), ובספר בינה לעתים (דרוש מ"ה), וע"ע באבן עזרא (ויקרא י"ט י"ז)).

וכתב בשפתי כהן עה"ת (ויקרא י"ט ל"א) ובדרשות חתם סופר (דף ל"ב טור ג' ד"ה שמחתי) שאילו היה בית המקדש בנוי כמו רמים, היה נחרב בימינו ע"י שנאת חנם. עכ"ד.

ו. ואנן מה נענה, כי כל היום אנו מצטערים על חורבן הבית ועל הגאולה, ולא דעת ולא תבונה בנו לומר הלא בחורבן בית שני היו התנאים רבים בתורה ובמעשים טובים ועכ"ז חרב בעון שנאת חנם, ואם עתה אין אנו באחדות ויש שנאת חנם, איך יתכן שיבנה ביהמ"ק - כיון שסיבת חורבנו לא פסקה ממנו. ואיך אנו אומרים "כי לישועתך קוינו כל היום ונצפה לישועה", ושנאת חנם עדיין בנו. אוי ואבוי, כי זה דומה לנוטע אילן, ובידו השנית ברזל לחותכו ולשרשו. וכה מעשהו יום יום, היש שטות גדול מזה, ומה יצדק אנוש במעשים טובים כל עוד טומאתו בו - שנאת חנם. ואיך לא נחוש על עון חילול שמו הגדול זה כמה מאות שנה. (דברים אחדים [להחיד"א ז"ל] - דרוש ו' - דף כ"ד סוף טור א' בדפ"ר).

ז. לכן צריך להתחזק לעורר את האהבה. (פלא יועץ - שם). ואמרו חז"ל (מנחות ט"ט) שהבא לטהר מסייעין אותו.

מצות אהבת ישראל: תמצית המצוה

לאהוב כל א' מישראל כגופו

ח. מצות עשה על כל אדם לאהוב כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר (ויקרא י"ט י"ח) "ואהבת לרעך כמוך, אני ה'". (רמב"ם הל' דעות ו' ג').

ויתנהג עמו כמו שיתנהג עם עצמו, וכו'

ט. ולפיכך יתנהג האדם עם חבריו כמו שיתנהג עם עצמו, לשמור ממונו ולהרחיק ממנו כל נזק. ואמרו חז"ל (שבת לא). דעלך סני לחברך לא תעביד (פי" מה ששנאו עליך לא תעשה לחברך). ואם יספר עליו דברים, יספרם לשבח. (ספר החינוך - מצוה רמ"א). ויחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממונו עצמו. (רמב"ם שם).

כל מה שירצה לעצמו, ירצה לו כמוהו. וכל מה ששונא לעצמו או למי שדבק עמו, ישנא לו כמוהו. (רמב"ם - ספר המצוות - מצות עשה ר"ו).

יחוס על כבודו - יחשוב בתיקונו ותועלתו - ידין אותו לכף זכות - לא יתכבד בקלנו

י. יחוס על כבודו. (ספר החינוך - שם). ולא עוד, אלא יהיה רוצה כבוד חבריו ככבוד עצמו. (יכול יאמר אדם "כמו שאין אני מקפיד אם מבזים אותי, כך אני אבזה אדם אחר, שהתורה לא צייתה לאהוב אותו יותר ממני", לכך נאמר "ואהבת לרעך כמוך" - והכלל זה הוא, שאם היה מידתך להקפיד היה רצונך שלא יבזוך ולא יתנו לך מקום להקפיד, כן תעשה לרעך שהוא מקפיד, שלא תעשה לו דבר שיקפיד. והגם שאין אתה מקפיד, מ"מ אם היית מקפיד היית רודף אחר הכבוד, היה רצונך שייבדוך ושלא יעברו על רצונך, וכך יש להתנהג עם רעך. (ספר חסידים - סי' שמ"ט, ע"פ יעלזו חסידים שם)). ויבקש תועלתו (יחשוב בתיקונו ותועלתו (אגרת אור השם [להמב"ט ז"ל])). ודיבורו עמו תמיד יהיה בנחת, דרך חיבה וכבוד. (ספר חרדים - ט' כ"ח).

ידין אותו לכף זכות בכל מה שישופק לו עליו; ואם יכריע בדעתו לדונו לחובה, יוכיחהו (ע"י לקמן סעיף פ"ט). (אגרת אור השם [להמב"ט ז"ל], וע"ש עוד). (ועיין ביערות דבש (ח"א דרוש י') שעיקר האהבה בין אדם לחבריו היא באהבת הנפש - אהבה נצחית, שאם יראה איש את רעהו חוטא ישתדל להפרישו מאיסורא בדרכי נועם; ולא יסמוך על הרב להוכיח, כי דברי חבר פועלים יותר, ע"ש).

ולא יתכבד בקלנו, וכמו שאמרו ז"ל (ירושלמי תגיגה ב' א') המתכבד בקלון חבריו (והיינו אפילו אם אין חבריו עומד שם ולא הגיע לו בושת ולא ביישו, אלא ערך מעשיו

הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי (רמב"ם הל' תשובה ד' ד, הובא בספר חרדים ט' כ"ח) אין לו חלק לעולם הבא [אם הוא רגיל בזה (רמב"ם הל' תשובה ג' י"ד)]. (ספר החינוך - מצוה רמ"א).

יהא צר בצרתו - ישמח בטובתו - יתפלל עליו בעת צרכו

יא. ואם חבריך בצרה, היה צר בצרתם, ואל תשמח בעת כשלונם. והיה שמח בטובתם. ואם שמעת צרת ישראל הרחוקים, האנח והתפלל עליהם, וכל שכן על הקרובים. (ספר היראה לרבינו יונה ז"ל, וכע"ז בספר חרדים - ט' כ"ח).

יש לאדם לבקש לאהוב גם את שונאו

יב. כתב האלשיך ז"ל (תהלים ל"ד ט"ו), "בקש שלום ורדפהו" (תהלים שם) מאהבה רבה את רעהו, שגם שחברך ישנאך ולא יאבה להשלים עמך, אתה תאהבהו ותרדוף שלומו, כי אין רדיפה אלא אחר הבורח. עכ"ד.

אהוב את החכמים והתלמידים וגם עמי הארץ, אבל שונא את האפיקורסים וכו'

יג. לא יכוין אדם לומר "אהוב את החכמים ושנא את התלמידים", "אהוב את התלמידים ושנא את עמי הארץ", אלא אהוב את כולם ושנא את האפיקורסין והמסיתים ומדיחיין וכן המסורות, וכן דוד אמר (תהלים קל"ט כ"א-כ"ב) "משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי". הלא הוא אומר (ויקרא י"ט ה') "ואהבת לרעך כמוך אני ה'?" מה טעם, כי אני בראתי, ואם עושה מעשה עמך אתה אוהבו, ואם לאו אי אתה אוהבו. (אבות דרבי נתן ט"ז ה').

וכ"כ הרמב"ם ז"ל (פירוש המשניות - סנהדרין פרק י'): כשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות "יג יסודות האמונה" הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ועליו נאמר "הלא משנאך ה' אשנא".

(בספר ראשית חכמה (פרק המצוות - הקדמה) כתב שבעשרה דברים אהבת האדם להקב"ה נבחנת ואם חפץ במצוותיו, ודבר השלישי הוא: להיות מואס ברשעים ובפושעים שעוברים על מצוות הקב"ה; ואע"פ שלא הזיקוהו, אלא שישנא אותם מפני אהבת הקב"ה ומפני שעוברים על מצוותיו, שנאמר (תהלים קל"ט כ"א) "הלא משנאך ה' אשנא". עכ"ל).

הרבה מצוות שבתורה תלויים במצוות "ואהבת לרעך כמוך"

יד. אמרו בתורת כהנים (קדושים פרשה ב') "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט י"ח), אמר רבי עקיבא, זה כלל גדול בתורה. כלומר, שהרבה מצוות שבתורה תלויין בכך, שהאובח חבירו כנפשו לא יגנוב ממונו ולא ינאף את אשתו ולא יונהו בממון ולא בדברים ולא יסיג גבולו ולא יזיק לו בשום צד. וכן כמה מצוות אחרות תלויות בזה, ידוע הדבר לכל בן דעת. (ספר החינוך - מצוה רמ"ג). וע"ע בסעיף צ"ט-ק"א.

המקיים מצוה זו, עליו הכתוב אומר "ישראל אשר בך אתפאר"

טו. והמתנהג עם חבירו דרך אהבה ושלום ורעות ומבקש תועלתם ושמח בטובם, עליו הכתוב אומר (ישעיה מ"ג ג') "ישראל אשר בך אתפאר". (ספר החינוך - מצוה רמ"ג).

המצוה נוגת בכל מקום ובכל זמן

טז. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן. ועובר עליה ולא נזהר בממון חבירו לשומרו, וכל שכן אם הזיק אותו בממון או צערו בשום דבר לדעת, ביטל עשה זה, מלבד החיוב שבו לפי הענין שהזיקו כמו שמפורש במקומו. (ספר החינוך - מצוה רמ"ג).

אפשר לקיים מצות עשה זו בכל עת

אין מצוה כזו שאפשר לקיימה במספר עצום כ"כ - ולכן היצ"ר מתגבר על האדם מאד בזה

יז. אין דבר [כמו מצוות "ואהבת לרעך כמוך"] שיוכל האדם לקיים כמה אלפים ורבות מצוות יחד כל רגע ורגע, כי על כל אחד מישראל מצוות עשה שבני עצמה.

ולכן היצ"ר מתגבר על האדם מאד בזה - להאביד ממנו המון רב בכל רגע, כי אויב גדול הוא לאדם, ולא יחפוץ בהצדקו, ובפרט בדבר שהוא כלל גדול בתורה, כנ"ל. (כתבי הסבא מקעלם ז"ל - פנקס הקבלות לימים נוראים אות ה').

יח. וכע"ז כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער א' פרק ז'), שמצוות "ואהבת לרעך כמוך" יכול האדם לקיימה בכל עת ובכל שעה ובכל רגע, במעשה ובמחשבה.

כיצד? אם עושה לרעהו איזה טובה בפועל, הוא מקיים מצוות עשה של "ואהבת כו" בפועל. ואם רואה או שומע על חבירו איזה טובה, והוא שש ושמח בלבו על שבא לו אותה הטובה, הרי קיים המצוה במחשבה. וכן ח"ו להיפך, ר"ל. נמצא מצוות עשה זו יכול האדם לקיים בכל עת שתבוא לידו, אפילו אם הוא במרחץ או בשאר מקום שאינו נקי. משא"כ בשאר מצוות עשה ולא תעשה שבכל התרי"ג מצוות. ואף במקום שאין נקי, יכול האדם להעלות על דעתו לשמוח בטובת חבירו, הן בחול הן בשבת ויו"ט. ובחול יכול ג"כ לצער עצמו בצרת חבירו. משא"כ שארי מצוות התלויות בזמן או במקום. עכ"ד. וע"ע לקמן סעיף ק"ה-ק"ט).

נחת רוח מיוחדת להבורא ית"ש ע"י מצוה זו

הקב"ה מבקש מישראל שיהיו אוהבים ומכבדים זה את זה

יט. איתא בתנא דבי אליהו (רבה פרק כ"ח): כך אמר להם הקב"ה לישראל "בני אהובי, כלום חסרתי דבר שאבקש מכם?! ומה אני מבקש מכם? שתהיו אוהבין זה את זה ותהיו מכבדין זה את זה ותהיו יראים זה מזה וכו". עכ"ל.

אי אפשר לבוא אל תכלית העבודה העיקרית של נתינת נחת רוח להבורא יתברך אם לא תוקדם ברגילות מצוות עשה של "ואהבת לרעך כמוך" - ביאור הענין

כ. וכתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער א' פרק ח) שאי אפשר לבוא אל תכלית העבודה העיקרית של נתינת נחת רוח להבורא יתברך אם לא תוקדם ברגילות מצוות עשה של "ואהבת לרעך כמוך". והענין, כי ידוע ופשוט שכשיש לאדם ח"ו איזה העדר שמחה והוא מצטער את עצמו מאד על זה, אזי אם רואה אחרים מצטערים ג"כ על צער, יש לאדם זה קצת נחת רוח בזה. אך אם רואה שאין שום אדם מצטער על צער, אז מצטער יותר ויותר, כמאמר שאול בחיר ה' (שמואל א' כ"ב ב') "ואין חולה מכם עלי", פי' צערי שאינכם חוששים לדאוג בצרתי. וזה ידוע שהשכינה מצטערת כביכול ג"כ בצרתו של אדם, כמרז"ל בסנהדרין (מו). בשעה שאדם מצטער, שכינה מה לשון אומרת? "קלני מראשי, קלני מזרועי". וא"כ המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך, ק"ו על דמם של צדיקים. עכ"ל הגמרא. הנך רואה בעיניך מגודל צער השכינה כביכול בצער האדם. וא"כ אם האדם מקיים מצוות עשה של "ואהבת כו" ומצער עצמו בצער של חבירו, בזה מקיל ג"כ צער השכינה כביכול, ויש לה קצת נחת רוח בזה, כאמור.

ועוד, שבבוא איזה טובה על אדם, ממילא תרבה הנחת ג"כ למקום ב"ה, הן בריבוי בנים או בריבוי עושר וכיוצא, כנ"ל. וכן להיפך כביכול. נמצא כשאדם מקיים מצוות עשה של "ואהבת לרעך כמוך", למשל ששומע שנוולד בן לרעהו, ושמח שמחה ממש כאילו נולד לו אותו בן, ושמח שמחה זו כדי לקיים מצוות עשה של "ואהבת וגו'", ושמח ג"כ בלבו שמחה עצומה על שבא ג"כ להבורא יתברך נחת רוח גדול - שנוולד מי שיעשה לו ית"ש נחת רוח כשיגדיל בלימוד תורתו ובקיום מצוותיו הקדושים, נמצא מזאת השמחה של זה האדם מכל הנ"ל מגיע להבורא יתברך נחת גדול, וזה ששמחים על שמחתו, נמצא בשמחה זו עובד להבורא יתברך עבודה גדולה ועצומה לאין קץ ותכלית. ומזה יקיש האדם לכל שאר טובות שיעגע לחבירו.

וכן ח"ו להיפך, אם יעדר ח"ו איזה טובה מחבירו ומצטער עצמו מאד על צערו של חבירו כדי לקיים מצוות עשה של "ואהבת כו", גם על העדר הנחת מהבורא ית' כביכול, נמצא בזה שמצטער עצמו מאד עושה ג"כ נחת גדול להבורא ית', כנ"ל.

הרי בארתי שעבודה זו של נתינת נחת רוח לבוראנו ית' תלוי במצוות עשה של "ואהבת לרעך כמוך". עכ"ד, וע"ע בסעיף כ"ח.

ממעלות המקיים מצוות "ואהבת לרעך כמוך"

מצוה זו שקולה ככל התורה, ומביאה את האדם לקיום כל מצוותיה

כא. מצוות "ואהבת לרעך כמוך" שקולה ככל התורה, ומביאה אותך אל קיום כל מצוותיה, כי מסתככות הן ממנה. (אלשיך - ישעיה נ"ד י"ד).

כל נשמות בני ישראל יש להם אחיזה ושורש בהי"ת, ובזמן שיש שלום ואהבה ביניהם

או יתאחדו נפשותם פה ושורשיהם למעלה ויעשו יחוד במקוון העליון יתברך. וההפך בפירוד ושנאה

כב. כתב האלשיך ז"ל (שמות י"ט, ודברים כ"ט): כאשר אל הליבון והקדושה צריך קשר ושלום בין אדם למקום, כן צריך בין אדם לחבירו. כי על כן כל התורה

בכל מקום שמצינו קנאה ושנאה, לא יצאו נקיים ר"ל
ובכל מקום שיש אהבה וחיבה, מאריכים ימים ושנים ובהצלחה מרובה

כט. כתב הג"ר חיים פאלאג'י ז"ל (נפש חיים - א' מ"ב), מצינו דע"י אהבת החברים
איכא אריכות ימים, כלפי מה שאירע בתלמידי רבי עקיבא, דמרובה מדה טובה
ממדת פורענות (סוטה יא.). עכ"ד, וע"ש עוד ראה ע"פ מש"כ בעל הרוקח ז"ל.

וכ"כ הגאון הנ"ל בספר מועד לכל חי (א' י"א): מעיד אני שמים וארץ דבכל
מקום שמצינו קנאה ושנאה בין אחים או שותפים, ומה גם בתלמידים ומשרתי
הקהל הקדוש דיש בהם קנאת איש מרעהו וכל אחד רוצה להפיל לחבירו
ולהתכבד בקלונו, לא יצאו נקיים, רחמנא ליצלן. ומרובה מדה טובה, בכל
המקום אשר ביניהם אהבה וחיבה מלב ומנפש, האריכו ימים ושנים ובהצלחה
מרובה, גם בניהם עדי עד. עכ"ל.

העון העיקרי שגרם לחורבן ביהמ"ק ואריכות גלותו הוא העון של שנאת חנם,
והתיקון לזה שיפעול כל א' בנפשו לאהוב כל א' וא' מישראל וכו'

ל. אחרי שידענו כי החטא והעון העיקרי שגרם לחורבן בית מקדשנו וסיבת
אריכות גלותו, הוא העון של שנאת חנם בין איש לרעהו, על כן כשאנו רוצים
ומצפים שיבנה בית מקדשנו, מחוייבים אנו לתקן את אשר קלקלנו, ובאותו
עון שחטאנו אנו צריכים לתקן, ועל פי מה שאמרו חז"ל (ויקרא רבה כ"א ה') עשה
אדם חבילות של עבירות, יעשה כנגדן חבילות של מצוות. והתיקון לזה העון
הוא שיפעול כל אחד בנפשו לאהוב את כל אחד ואחד מישראל בין בגופו ובין
בממונו, ולחוס על כבודו וממונו של חבירו כשם שחש על כבודו וממונו עצמו.
ועל זה הוזכרנו במצות "ואהבת לרעך כמוך". **אהבת ישראל** [להח"ח ז"ל] - פרק ה'.

ע"י אהבת ישראל תפילתו של אדם כלולה מכל תפילות ישראל ויעשה פרי

לא. כתב בשער הכוונות להאר"י ז"ל (דרושי ברכת השחר), והביאו במגן אברהם (או"ח
הקדמה לסי' מ"ו), קודם שהאדם יסדר תפילתו בבית הכנסת צריך שיקבל עליו
מצות "ואהבת לרעך כמוך", ויכוין לאהוב כל אחד מבני ישראל כנפשו, כי ע"י
תעלה תפילתו כלולה מכל תפילות ישראל ותוכל לעלות למעלה ולעשות פרי.
ובפרט אהבת החברים העוסקים בתורה ביחד, צריך כל אחד ואחד לכלול עצמו
כאילו הוא אבר אחד מן החברים שלו. עכ"ל.

ע"י אהבת ישראל באים לאהוב את השי"ת ולהאמין בו

לב. כתב בספר שפתי כהן עה"ת (בראשית מ"ח כ"א): "ואהבת לרעך כמוך" כלול
אהבת המקום מקל וחומר; וכן המקום נקרא "רעך", שנאמר (משלי כ"א ה') "רעך
ורע אביך וגו'". עכ"ל.

ובמקום אחר (שפתי כהן עה"ת - ל"ג ד') כתב: אמרו חז"ל (שבת לא.) על ההוא
דאתא לקמיה דהלל ואמר "למדני כל התורה על רגל אחת", אמר ליה "מאן
דעלך סנא לחברך לא תעביד", שנאמר (ויקרא י"ט י"ח) "ואהבת לרעך כמוך".
ומצוות אלקיות, כמו עבודה זרה ושלא לעבוד זולתו ושהוא משגיח, אין הם
כלולים בכלל "ואהבת לרעך כמוך"? אלא, כשיעוד שהוא וחבירו כולם חשופים
כאחד וההיזק שנעשה לחבירו כאילו עשאו בעצמו, יאמין שכולם ניתנו מרועה
אחד, וכולם נאצלו ממקום אחד, כמו הגוף שיש בו רמ"ח איברים והם מחוברים
בגוף אחד, וכשיהיה כאב באחד מהם יכאב כל הגוף, כן הוא בנפשות של
ישראל. וכבר רמזו ז"ל (יבמות סב.) "עד שיכלו הנפשות שבגוף", הוא לרמז לזה
שהם כולם נאצלים ממקום אחד. (ע"ע בסעיף מ"ה, ובסעיף כ"ב.) ובזה יאמין
אחדותו ברוך הוא והשגחתו, הואיל והוא האצילים והוא בראם - ודאי הוא
משגיח עליהם. עכ"ל.

אהבה נוספת ללומדי תורה זיראי ה'

יאהב את החכמים ביותר כמו שהקב"ה אוהבם ביותר

ג. כשם שהקב"ה אוהב את ישראל ואוהב את התלמידי חכמים ביותר, שנאמר
(דברים ז') "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם וגו' כי מאהבת ה'
אתכם", ונאמר (מלאכי א' ב') "אהבתי אתכם אמרו ה' וגו'", כך יאה אדם אוהב את
ישראל ויאה אוהב את התלמידי חכמים ביותר. **תנא דבי אליהו** רבה כ"ח. ועיין
בספר של"ה הק' (שער האותיות - אות ב' בהגה"ה) רמז מן התורה שיש להוסיף
לתלמידי חכמים אהבה וחיבה יתירה יותר משאר העם.

אהבה זו נמשכת מאהבת ה' - וגם השכל מחייב לאהוב אותם

לד. אהבת לומדי התורה ויראי ה' וחושבי שמו, היא נמשכת מאהבת המקום,
כי מי שיש לו אוהב נאמן הוא אוהב גם את בניו ובני ביתו. ועוד, כיון שיש לו

תלויה בפסוק "ואהבת לרעך כמוך". והוא, כי כל הנפשות של כל איש ואיש
מישראל, יש להם אחיזה ושוש באלקינו יתברך, כל נפש ונפש לפי בחינתה -
יש אשר היא מבחינת חסד, ויש שהיא מבחינת דין, ויש מבחינת רחמים, מעין
בחינות העליונות (כסא הכבוד, הוא עיקר האילן שממנו יתפשטו נשמות ישראל עד למטה
לארץ בגוייתיהן, אלא ששרשי כל נפש אדם בחיים חייתו דבק בשורשו, מה שאין העין יכולה
לראות (אלשיך - דברים ט"ו)). על כל בהיות למטה שלום ביניהם, יתאחדו נפשותם
פה ושורשיהם למעלה, ויעשו יחד במקורן העליון יתברך (יתאחדו שורשיהן ויהיה
ייחוד בכל בחינות עליונים - שהוא תכלית כל עסק תורה ומצוה (אלשיך - דברים כ"ט)).

וההפך בפירוד ושנאה, כי (משלי ט"ז כ"ח) "נגרן מפריד אלוף" עליון, חלילה.
ועל כל הספיק עון זה להחריב בית המקדש והגלות את ישראל, כי רב ועו הוא
מאד עד אין קץ למוצאי דעת. עכ"ל.

וכ"כ בספר נזר הקודש (על בראשית רבה - פרק צ"ח): נודע לידועי חן כי בהיות
פירוד לבבות למטה, נעשה ג"כ פירוד למעלה בשרשן כ"נגרן מפריד אלוף",
ומזה העולם כמעט חוזר לתוהו ובוהו. וכן בהיפך, שלום התחתון מעורר שלום
העליון אשר על ידו נפתח מקור כל הברכות העליונות, ולכן אין כלי מחזיק
ברכה אלא שלום (עוקצין פ"ג מ"א). עכ"ל, וע"ש עוד. וכע"ז ג"כ בספר של"ה
הקדוש (מס' סוכה - סוף פרק אור). וע"ע בסעיף מ"ה.

הקב"ה נאמן לשלם שכר טוב מצוה זו, וגם דיין לפרוע מן המבטלה ח"ו

כו. איתא באבות דרבי נתן (ט"ז ה'), רבי שמעון בן אלעזר אומר, בשבועה גדולה
נאמר דבר זה "ואהבת לרעך כמוך, אני ה'" בראתי, אם אתה אוהבו אני נאמן
לשלם לך שכר טוב, ואם לאו אני דיין לפרוע. עכ"ל. (וכן מצינו "אני ה'" נדרש בכמה
מקומות: נאמן לפרוע ונאמן ליתן שכר (רש"י שמות ו' ב)).

היצי"ד מתגבר מאד להכשיל את האדם במצוות ד"ואהבת לרעך כמוך" ו"בצדק תשפוט עמייתך",
ולפום צערא אגרא עין לא ראתה

כד. וכתב בספר יסוד ושוש העבודה (שער א' פרק ז'), זה ברור לכל משכיל כי גדול
שכר של שני מצוות אלו ("ואהבת לרעך כמוך" ו"בצדק תשפוט עמייתך" אשר הם תלויים
ומחוברים זה בזה - ע"י לקמן סעיף פ"ג-פ"ה) עד מאד, כנודע מרז"ל (אבות ה' כ"ב) לפום
צערא אגרא, בהיות ששני מצוות אלו אין ציווי קיומם תלוי רק בטובתו של
חבירו, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום לתת קנאת איש מרעהו בטובת
חבירו. וגלל כן הזהיר התנא במדה רעה זו וכיצ"ב יותר מכל העבירות ואמר
(אבות ד' כ"א) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם (ע"י לקמן סעיף
ק"ג, ולעיל בסעיף ה' מספר פלא יועץ). וכשמתגבר האדם על יצרו מפאת אהבה
ויראה של יוצרו ובוראו ית"ש לקיים השני מצוות עשה האלו וכו' מה רב טוב
הצפון לו, ועין לא ראתה. עכ"ד.

הזוכר תמיד מצות "ואהבת לרעך כמוך" בודאי לא יבוא לשום עון בעולם

כה. ובמסכת ברכות (כח:) תנו רבנן, כשחלה רבי אליעזר כננסו תלמידיו לבקר,
אמרו לו "רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא". אמר להם
"הזהרו בכבוד חבריכם, וכו' [ע"ש עוד ג' דברים שאמר להם]". ע"כ. ובספר יסוד
ושוש העבודה (בצוותא) כתב: זכרו ואל תשכחו מצות עשה זו ("ואהבת לרעך כמוך")
בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, ובודאי לא תבואו לשום עון
בעולם, הן בדברים שבין אדם למקום ב"ה הן בדברים שבין אדם לחבירו. עכ"ל.

יבוא למדרגה עליונה להקרא "קדוש"

כו. ובמקום אחר (יסוד ושוש העבודה - שער א' פרק ז') כתב: מצות עשה של
"ואהבת לרעך כמוך" ומצות עשה של "בצדק תשפוט עמייתך", שניהם נאמרו
בפרשת קדושים, כי "קדוש" יאמר לו, כשיתמיד האדם בהם בודאי יבוא
למדרגה עליונה להקרא "קדוש". עכ"ל.

לא זכה משה לכל מעלותיו אלא ע"י שהיה אוהב את ישראל ומצטער בצרתם

כז. לא זכה משה לכל מעלותיו אלא שהיה אוהב את ישראל ומצטער בצרתם, כמו
שאמרו ז"ל (שמות רבה א' כ"ז) על (שמות ב' י"א) "וירא בסבלותם", ועל פסוק (שמות
ל"ב ל"ב) "ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא" (ע"י ברכות לב., ותנחומא בשל"י),
ולכן היה שכול ככל ישראל, כמש"כ (ישעיה ס"ג י"א) "ויזכור ימי עולם משה עמו"
(זוהר בשל"מ.). **שערי קדושה** [להר"ח ויטאל ז"ל] - ח"ב שער ד'.

אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל גם הקב"ה מגדיל אהבתו עליו

כח. כתב בספר מסילת ישרים (פרק י"ט), אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את
ישראל, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל גם הקב"ה מגדיל עליו, וכו'. הא
למה זה דומה? לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את
בניו אהבה נאמנת, והוא דבר שהטבע יעיד עליו. עכ"ד, וע"ע בסעיף כ'.

אהבה עזה עם אוהבו ומבקש טובתו בכל נפשו ובכל לבבו, כל העושה טובה ונחת רוח לאוהבו הוא אוהב אותו.

ועוד, שהשכל מחייב לאהוב את איש חמודות שלם במדות ובדעות, כל שהוא בדומה לו בעל חמודות, או אוהב את השלמות אף אם אינו בו. הנה מכל אלה הטעמים ראוי לעורר את האהבה ללומדי התורה וליראי ה' וחושבי שמו שיהיו חביבים כבבת עינו. והנה שכרו אתו, כמאמר רז"ל שאמרו (שבת נג): מאן דרחים רבנן הווי ליה בנין רבנן.

ועיקר האהבה היא בלב, אבל צריך שתהא ניכרת ג"כ במעשה, שאם הרחיב ה' את גבולו יהא מחזיק ביד לומדי התורה בכל נפשו ומאדו ויהיה עושה ומעשה. ואם אין ידו משגת, על כל פנים יעשה בגופו כל אשר בכחו באופן שיהא (התלמיד חכם) בלי טרדא עומד על המשמר על התורה ועל העבודה. וגדול המעשה (עיי' ב"ב טו). ואין צריך לומר שישמור נפשו מאד שלא לצער תלמידי חכמים ושלא ימצא שום תלמיד חכם מקום קפידא עליו. (פלא יועץ - ערך "אהבת לומדי התורה", וע"ש עוד).

אהבת האדם אל ה"פחותים" מיננו

יעשה כן ע"י שיחור את הדברים טובים שבהם ולא יסתכל בנגעיהם

ויחשוב שאם היו עשירים היה שמח בחברתם - ויחשוב על מעלותיהם לפני ה'

לה. כתב בספר **תומד דבורה** (פרק ב'): ירגיל עצמו להכניס אהבת בני אדם בלבבו, וכו'. ובמה יאהב? בהיותו מזכיר במחשבתו טובות אשר בהם, ויכסה מומם, ולא יסתכל בנגעיהם, אלא במדות הטובות אשר בהם.

ויאמר בלבבו "אילו היה העני המאוס הזה בעל ממון רב, כמה הייתי שמח בחברתו, כמו שאני שמח בחברת פלוני. והרי זה, אילו ילבושוהו הלבושים הנאים כמו פלוני, הרי אין בינו לבינו הבדל, אם כן למה יעדר כבודו בעיני? והרי בעיני ה' חשוב ממני, שהוא נגוע מזדוּכא עוני ויסורים ומנוקה מעון, ולמה אשנא מי שהקב"ה אוהב?!" ובוזה יהיה לבלבו פונה אל צד הטוב ומרגיל עצמו לחשוב בכל מדות טובות שזכרנו. עכ"ד.

ויחשוב על הימים שהתנהג בהם כראוי - יזכור את האהבה שהיתה להוריו אליו בקטנותו

לו. ועוד כתב בספר **תומד דבורה** (פרק א'): מדה יש להקב"ה עם ישראל, כשתמה זכות אבות וכיוצא, מה יעשה, והרי מצד עצמם אינם הגונים? כתיב (ירמיה ב') "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך", שזוכר הקב"ה אהבה שהיה מקודם ומרחם על ישראל, שמזכיר להם כל המצוות שעשו מיום שנולדו, וכו'. כך האדם יתקן הנהגתו עם בני אדם, שאפילו לא ימצא טענה מאלו הנזכרות (ללמד עליו זכות), יאמר "כבר היה שעה קודם שלא חטאו, והרי אותה שעה, או בימים קדמונים, היו כשרים". ויזכור להם הטובה שעשו בקטנותם.

ויזכור להם אהבת גמולי מחלב עתיקי משדים (שהיו אוהבים אותו בקטנותו, ועי"ז יעורר רגשי חמלה עליו). ובאופן זה לא ימצא אדם שאינו ראוי להטיבו ולהתפלל על שלומו ולרחם עליו. עכ"ד.

שמונה התבוננויות המעוררים אהבת ישראל

(מיסודו של הרה"צ ר"מ קאונצ'ער ז"ל בספר "אהבת ישראל" אשר לו [ליקוט בעניני אהבת ישראל - נדפס בעיה"ק ירושלים ת"ו בשנת תרל"ג]. ושוב מצאתי בספר מעלות המדות (המעלה הב'), ובספר ראש הגבעה [להג"ר פנחס מפאלצק ז"ל, מתלמידי הגר"א ז"ל] שכבר כתבו הם שיש להתבונן באלו הדברים וכיוצא ב"כ כדי לעורר אהבת ישראל)

א) לאהוב כל איש ישראל, כי הכל לא נברא אלא בשבילם

שמים וארץ לא נבראו אלא בשביל ישראל, וכו' - העולם היה כדאי להבראות בשביל ישראל אחד

לו. שמים וארץ לא נבראו אלא לכבודם של ישראל. (ספרי פרשת עקב - פיסקא מ"ז). ובויקרא רבה (ל"ו ד) איתא: א"ר ברכיה, שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות ישראל, דכתיב (בראשית א' א') "בראשית ברא אלקים", ואין "ראשית" אלא ישראל, שנאמר (ירמיה ב' ג) "קודש ישראל לה' ראשית תבואתה". עכ"ד. ובבראשית רבה (ס"ו ב'), ר' ברכיה פתח (שיר השירים ז' א') "שובי שובי השולמית שובי ונחזה בך" וכו', "השולמית", אומה ששלום העולמים דר בתוכה, שנאמר (שמות כ"ח ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"; "השולמית", אומה שאני

עתיד ליתן בה שלום וכו'. ר' שמואל בר תנחום ור' חנא בשם ר' אידי, אומה שעשת שלום ביני ובין עולמי, שאלולי היא הייתי מחריב את עולמי, כו'. רבי לוי אמר, אומה שכל טובה שהיא באה לעולם אינה באה אלא בזכותה, הגשמים אינם יורדין אלא בזכותה, הטללים אינם יורדין אלא בזכותה, שנאמר (בראשית כ"ז כ"ח) "ויתן לך האלקים מטל השמים", "לך" - בזכותך, ובך הדבר תלוי. עכ"ד.

ובמדרש הגדול (שמות כ"ח א') איתא: כך ישראל בין האומות, מצרים אומרת "בשבילי נברא העולם", כוש אומרת "בשבילי נברא העולם", בבל אומרת "בשבילי נברא העולם". כיון שנגלה הקב"ה וגאל את ישראל בנסים באותות ובמופתים וקידשם ונתן להם תורה ומצוות ועילם על כל האומות, ידעו הכל שכל העולם בזכותן של ישראל. עכ"ד.

ותנו רבנן (סנהדרין לו), נברא אדם יחידי וכו', לפיכך כל אחד ואחד [מישראל (תדב"א רבה כ"ה, וכ"כ במדרש הגדול - דברים כ"ט ט)] חייב לומר "בשבילי נברא העולם". וכתב המאירי ז"ל (סנהדרין סט), כל אחד ואחד צריך שיחשוב בעצמו דרך הערה שבשבילו נברא העולם, ושיחשוב כן על חבריו - עד שמתוך כך יהא דמו יקר בעיניו. עכ"ל.

העולם נברא בסיבת התורה, והתורה נברא בסיבת ישראל

לח. ובספר **מדרש שמואל** (אבות ג' כ') כתב: אמרו חז"ל (פסחים נד). שהתורה קדמה לעולם, דכתיב (משלי ח' כ"ב) "ה' קנני ראשית דרכו". וזאת הקדימה אינה קדימה זמנית, רק קדימה חיובית, כלומר שבסיבתה נברא העולם. ועל דרך זה אמרו (תנא דבי אליהו רבה י"ד) שקדמה בריאת ישראל לבריאת התורה, והביאו ראיה מפסוק (ירמיה ב' ג) "קודש ישראל לה' ראשית תבואתה" וכו', וקדימה זו כמו כן היא קדימה חיובית ולא זמנית, ר"ל שבסיבת ישראל נבראת התורה. נמצא שהעולם נברא בסיבת התורה, והתורה בסיבת ישראל. ראה כמה חביבין ישראל! עכ"ד, וכ"כ ביפה תואר (בראשית רבה א' ד').

ושוב מצאתי בקהלת רבה (פרשה א'), מי נברא בשביל מי, התורה בשביל ישראל או ישראל בשביל תורה? תורה בשביל ישראל. עכ"ד. ובבמדבר רבה (י"ד י"א) אמרו, מחשבת ישראל עלתה תחילה לפני המקום, ואח"כ תקן להם תורה. עכ"ל. ובספרי (פרשת עקב - פיסקא מ"ז) איתא שהתורה לא נבראת אלא לכבודם של ישראל.

(ועיין בספר נפש החיים (שער ד' פרק י"א) שכתב שקוב"ה ואורייתא וישראל כולא חד, שכל אחד מישראל שורש נשמתו העליונה מדובק ונאחז באות אחת מהתורה והיו לאחדים ממש, ולכן אמרו בב"ר (א' ד') שמחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, ולא בא לחלוק על מה שכתוב שהתורה קדמה לכל דבר, כי הכל אחד בשרשן, והיא היא, וזהו שאמרו (ב"ר א' י') וויקרא רבה ל"ו ד') "בראשית" (בראשית א' א') - בשביל התורה שנקראת "ראשית" ובשביל ישראל שנקראו "ראשית". ולכן אמרו ז"ל (מו"ק כה). העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, הא למה הדבר דומה, לרואה ספר תורה שנשרף [ע"כ], שקדושת נשמת כל אחד מישראל היא היא קדושת ספר תורה. עכ"ד בקיצור).

לט. ובתנא דבי אליהו (רבה פרק י"ד) איתא, אמר לי [אדם אחד] "רבי, שני דברים יש בעולם ואני אוהבם בלבבי אהבה גמורה, ואלו הן, תורה וישראל. אבל אני יודע איזה מהם קודם". אמרתי לו "בני, דרכן של בני אדם אומרים התורה קדמה, שנאמר (משלי ח' כ"ב) 'ה' קנני ראשית דרכו וגו'', אבל אני אומר ישראל קדמו, שנאמר (ירמיה ב' ג) 'קודש ישראל לה' ראשית תבואתה'". עכ"ל.

כל איש ישראל, מה רבו מעשיו ומאד גדלו ורמו, שכל אחד עולה כפי שרשה לפעול פעולתה בגבהי מרומים

מ. וכתב בספר **נפש החיים** (שער א' - פרק ד'): וזאת תורת האדם, כל איש ישראל אל יאמר בלבבו ח"ו כי מה אני ומה כחי לפעול במעשי השפלים שום ענין בעולם. אמנם יבין וידע ויקבע במחשבות לבו, שכל פרטי מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו כל עת ורגע, לא אתאבידו ח"ו, ומה רבו מעשיו ומאד גדלו ורמו, שכל א' עולה כפי שרשה לפעול פעולתה בגבהי מרומים בעולמות וצחצחות האורות העליונים, וכו'.

וקרוב לשמוע שגם זה בכלל כוונתם ז"ל באבות (אבות ב' א') "דע מה למעלה ממך", ר"ל אם כי אינך רואה בעיניך הענינים הנוראים הנעשים ממעשיך, אבל תדע נאמנה כי כל מה שנעשה למעלה בעולמות העליונים גבוהי גבוהים, הכל ממך הוא על פי מעשיך לאן נוטים, על פיהם יצאו ויבאו. עכ"ל.

(והחיד"א ז"ל (חומת אנך - עמוס סימן ג') כתב בשם זקנו בעל חסד לאברהם דבדור הפלגה הקב"ה בירר הנשמות הטובות ונתנם באוצר בפני עצמו, והם נשמות ישראל. והגוים, כשחוטאים, אינם פוגמים למעלה אלא בשר שלהם דוקא. אך כשחוטאים ישראל, פוגמים ח"ו למעלה. עכ"ד.)

ובספר דרך ה' [לרמח"ל ז"ל] (חלק ב פרק ד - בענין ישראל ואומות העולם) שכתב: מן הענינים העמוקים שבהנהגתו יתברך הוא ענין ישראל ואומות העולם, שמצד טבע האנושי נראה היותם שוים באמת, ומצד עניני התורה הם שונים שינוי גדול ונבדלים כמינים מתחלפים לגמרי. עכ"ל, וע"ש באריכות.)

ב) לאהוב כל איש ישראל כי א-ל אחד בראנו, אב אחד לכולנו

אב אחד לכולנו, א-ל אחד בראנו

מא. "הלוא אב אחד לכולנו (הוא יעקב אבינו [אבן עזרא, וכ"כ בבית אלקים - שער היסודות ה', ע"פ ילקוט ש"דברים ו' ס"י תתל"ה]) הלוא א-ל אחד בראנו, מדוע נבגד איש באחיו וגו'" (מלאכי ב' י').

(כתב בספר פלא יועץ (ערך "גר"): יש רבים מעמי הארץ אומרים שהספרדי ילך אצל ספרדים ואשכנזי אצל אשכנזים וכל מין ירחם על מינו, כאילו אנו שתי אומות ח"ו. בודאי שהאומר כך חרף מערכות אלקים חיים! כי חרפה היא לנו בני ישראל, "גוי אחד בארץ" (שמואל ב' ז' כ"ג), שנפרד איש מאחיו, כי כולנו בני איש אחד נתנו, א-ל אחד לכולנו, אב אחד לכולנו, תורה אחת ומשפט אחד, ולמה נבגוד איש באחיו. ואם הלשונות לארצות הם מחולקים, מה בכך!! ומה בין ספרדי לאשכנזי או שאר לשונות?! חלילה לעשות שום חילוק! עכ"ל.)

כל אחד מישראל קשור בנשמתו באחדות ה'

מב. כתב בספר של"ה (מס' פסחים - מצה שמורה): "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו" (דברים ל"ב ט'), אנוחנו קשורים בנשמותינו באחדותנו, כחבל הזה שראש אחד למטה וראש אחד קשור למעלה ושם אחיזתנו. לא כאלה חלק האומות, כי אין אחיזתם רק עד שריהם, ולא יותר. על כן ישראל הם הפרי והאומות הם הקליפה. עכ"ל.

וכולם צורך גבוה הם אשר בהם יתפאר, וא"כ איך תשאוהו

מג. כל הנשמות נאחזות בשם יתברך וצורך גבוה הם אשר בהם יתפאר, ואיך תשאוהו. (שערי קדושה [להרח"ו ז"ל] - ח"ב שער ד').

הזכור שרעך עשוי בצלם ובדמות עליון, וחלק הנשמה שבו היא חלק אלוך ממעל

מד. ובספר של"ה הקדוש (שער האותיות - אות ב' בהגה"ה) כתב: בא ואראך כי אהבת רעך משתלב עם אהבת הקב"ה, כי גודל חיוב אהבת הרעע הוא לכבוד אהבת הקב"ה, דהיינו שיזכור שהוא עשוי בצלם ובדמות עליון, וחלק הנשמה שבו היא חלק אלוך ממעל, ועל כן נקראים אנחנו "כנסת ישראל", כי כולנו מכונסים ומתייחדים בסוד אחדותו יתברך. עכ"ל.

כל נשמות ישראל חשובות כאחת וכולן דבקות זו לזו בשרשם

מה. והאלשיך ז"ל (דברים כ"ג י"ט-י) כתב: כל איש ישראל חוטר מגזע אחדות הקדושה העליונה מתחת כנפי השכינה, וכל הנפשות לו יתברך הנה חשובות כאחת, כי על כן [לאחים בני אב אחד נתייחס כולנו (אלשיך - תהלים קל"ג א')] את כל יוצאי ירך יעקב נפש אחת קראם הכתוב (בראשית מ"ו כ"ז), כי גם שכל איש ואיש נפרד מרעהו, אין הפירוד בלתי אם גוייתנו ואדמתינו, אך לא בנפשותינו. ונמשלנו אל כל עץ עושה פרי, כי גם כי יראו ראשי הבדים נפרד איש מאחיו, מחוברים הם בשרשם בגזע האילן חיבור עצמי, כי ממנו המה, כן כל נפשות עם בני ישראל, עם היותם בגופים נפרדים, דבקות הם בשרשם, כי חלק ה' יתברך עמו. עכ"ל.

ועל כן מצונונו הוא יתברך "ואהבת לרעך כמוך", למען שגם בארץ אשר בה גוייתנו אשר כל אחד בפני עצמו, נתאחד ונהיה לאחדים לב אחד. (אלשיך - תהלים קל"ג א').

אתה וחברך, שני אברי גוף אחד. וזהו "ואהבת לרעך כמוך", כלומר ממך ובך. (אלשיך - שמואל א' ב' כ"ה, ע"ש עוד). וע"ע בסעיף כ"ב, ובסעיף ל"ב.

לכך ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חברו ועינו טובה על טובת חברו וכבודו יהיה חביב עליו כשלו, שהרי הוא, הוא ממש

מו. ובספר תומך דבורה (פרק א') כתב: כל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו, מפני שהנשמות כלולות יחד, יש בזה חלק מזה ובזה חלק זה. ולכך אינו דומה מרובים העושים את המצוה (תורת כהנים - בחקותי ב' ד'), וכל זה מפני כללותם. וכן מטעם זה כל ישראל ערבים זה לזה (שבעות לט), מפני שממש יש בכל אחד חלק אחד מחבירו, וכשחוטא האחד פוגם עצמו ופוגם חלק אשר לחבירו בו, נמצא מצד החלק ההוא, חבירו ערב עליו. אם כן הם שאר זה עם זה.

לכך ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חברו ועינו טובה על טובת חברו וכבודו יהיה חביב עליו כשלו, שהרי הוא - הוא ממש. ומטעם זה נצטוינו (ויקרא י"ט י"ח) "ואהבת לרעך כמוך".

וראוי שירצה בכשרות חבירו ולא יזכר בגנותו כלל ולא ירצה בו. כדרך שאין הקב"ה רוצה בגנותו ולא בצערנו, מטעם הקורבה, אף הוא לא ירצה בגנות חבירו ולא בצערו ולא בקלקולו וירע לו ממונו כאילו הוא ממש היה שרוי באותו צער או באותה טובה. עכ"ד.

מצד הטבע ומצד החברה ראוים הם ישראל לאהוב זה את זה

מו. כתב רבינו בחיי ז"ל (כד הקמח - ערך "שנאת חנם"): האהבה על שני חלקים: האחד, מצד הטבע, כאהבת האחים, והאב לבנו, והאיש לאשתו. והשני, מצד החברה, כשני אנשים נכרים שאין קורבה ביניהם כלל ומצד שהם רגילים לישיב ביחד תמיד כל היום יש להם לב אחד ורצון אחד בכל הדברים, כי תתעורר אהבה ביניהם מצד החברה. ועל שני חלקים אלו נקראו ישראל אחים ורעים, להורות שראוי להם שתהיה אהבתם זה לזה אהבת האחים מצד הטבע ואהבת הרעים מצד החברה, וזהו שכתוב (תהלים קכ"ב ח') "למען אחי ורעי". ואין לך אומה ראויה שתהיה האהבה תקועה בהם ומדת השנאה מרוחקת מהם כישראל, שהרי אלוך שלנו א-ל אחד, וכן כתיב (מלאכי ב' י') "הלא אב אחד לכולנו הלא א-ל אחד בראנו", ואנחנו עם אחד, שנאמר (שמואל ב' ז' כ"ג) "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", ויש לנו תורה אחת ומשפט אחד, ועל כן היה ראוי לנו שנהיה לב אחד ורצון אחד. עכ"ל.

כל אחד מישראל אחיך הוא, וכמה צדיקים יכולים לצאת מזהו

מח. כתב הג"ר פנחס מפאלצק ז"ל [מתלמידי הגר"א ז"ל] (בספרו ראש הגבעה): ראה מה שאמרה התורה (דברים כ"ג ח') "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא", וכל שכן אחיך הישראל החתום בברית ומאמין באלקי ישראל, וכמה צדיקים יכולים לצאת מזרעו, ובכן יקל עליך לאהוב את רעך כמוך. עכ"ל.

כל אחד מישראל יש בו כחות רוחניות שעל ידן ובקצת יגיעה יכול להגיע למעלות נכבדות

מט. ועוד יש לזכור, כי כל אחד ואחד מישראל יש בו כחות רוחניות מהאבות הקדושים, שעל ידן [ובקצת יגיעה] יכול להגיע למעלות נכבדות, וכמו שכתב בספר רוח חיים [מהגר"ח מוולאזין ז"ל] (אבות ה' ג'): "מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו" (משלי כ' ז'), כי כמה מדות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוטבע, ובקצת יגיעה יגיעו לזה. כמו שנראה בחוש שרבים מעמי ארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם, והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו. וכן כל העשרה נסיונות היו להישיר הדרך לפנינו. וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לארץ הקודש, הוא מנסיון "לך לך". וקבלת כל דעבדין משמיא לטב, מנסיון הרעב שלא הרחיק [אברהם] אחר מדות ה' יתברך. עכ"ל. וכע"ז בהעמק דבר (בראשית כ"ב א') ובספר משך חכמה (בראשית כ"ב י"ד). וע"ע בבבא מציעא (פה). [דכל שהוא ת"ח ובנו ת"ח וכן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם] ובתוספות יום טוב (אבות ב' י"ב) [שכתב דהני מילי, כשמתקן עצמו לכך - דמתקיימו בו יותר מבזולתו, ואי לא הכי לא], ובאסתר רבה (ו' י"ב) [שרחל תפשה פלך שתיקה בעצמה, ועמדו כל גדולי זרעה בשתיקה - בנימין ושאלו ואסתר, ע"ש], ובדרשות הר"ן (דרוש ה') [שאם האדם מתנהג באיזה מדה, בזה הוא מטה את טבעו שיהיה מוכן לאותה מדה, וטבע זה יעבור לבניו אחריו, ע"ש].

ג) לאהוב כל איש ישראל כי גדולה היא אהבתו יתברך להם

האהבה את בוראו יאהב את בניו

נ. כשם שחייב אדם לאהוב את בוראו, כך חייב אדם לאהוב את חבירו, שהרי ישראל חביבין הן לפני הקב"ה יותר מכל האומות, ומתוך חיבתן קראו בניו, כענין שנאמר (דברים י"ד א') "בנים אתם לה' אלקיכם", ואומר (שמות ד' כ"ב) "בני בכורי ישראל", וכו'. (מעלות המדות [להר"ר יחיאל בן יקותיאל ז"ל, אחד מן הקדמונים - בספר של"ה הק' (שער האותיות - אות ז' ב') העתיק מדבריו, וכן בספר מגדל עוז להיעב"ז ז"ל ובשאר ספרים פעמים לרוב] - המעלה הב', ע"ש עוד).

(ועיין בפירוש החסיד ר"י יעב"ז ז"ל על אבות (ו' ו') ש"אוהב את המקום" ו"אוהב את הבריות" תלויים זה בזה, כי מי שאוהב את המקום אוהב את בריותיו, עכ"ד, וכ"כ בפרקי משה (אבות סם). וביותר יאהב את הנבחרים מבריותיו, הקרובים אליו יתברך - כל אחד מבני ישראל. (פשוט)).

החומל על ירא ה' זהו סימן שהוא אוהב את ה'

נא. בספר חובות הלבבות (שער אהבת ה' - פרק ו') מונה סימנים שעל ידם אפשר להכיר על האדם שהוא אוהב את ה', ומהם, החמלה על יראיו, כמו שאמר דוד המלך (תהלים קי"ט ס"ג) "חַבֵּר אֶנִּי לְכָל אֲשֶׁר יִרְאוּךָ וְלֹא יִפְקְדֶיךָ" (פירש הרד"ק ז"ל (שם): "יראיך" ו"שומרי פקודיך" אני אוהב עד שנעשיתי להם חבר ורעי).

גב. חביבין ישראל שנקראו "בנים" למקום, חיבה יתירה נודעת להם שנקראו "בנים" למקום, וכו'. (אבות ג' י"ד). אמר הקב"ה "מכל האומות אני אוהב את ישראל!" (ילקוט שמעוני - שופטים ס"י תתק"ז). אין תשוקתו של הקב"ה אלא על ישראל, שנאמר (שיר השירים ז' י"א) "ועלי תשוקתו". (בראשית רבה כ' ז). ברוך המקום ברוך הוא שבחר בהן בישראל מכל באי העולם ומכל מעשה ידיו שברא בעולם, וקנה אותן קנין גמור - בנים ועבדים לשמו! (תנא דבי אליהו - רבה פרק כ"ג).

"אני חלקכם, ואתם חלקי"

גג. "חלקי ה' אמרה נפשי" (איכה ג' כ"ד), אמר להן הקב"ה, אני חלקכם ואתם חלקי, שנאמר (דברים ל"ב ט) "כי חלק ה' עמו". (מדרש תהלים - פרק ה).

הקב"ה אוהב את ישראל אהבת עולם

נד. אמר הקב"ה "אהבה שאינה פוסקת אני אוהב אתכם!" (אגדת בראשית - פרק פ"ד). ובתנא דבי אליהו (רבה פרק ו) איתא, "משכני אחרין נרוצה הביאני המלך חדריו וגו'" (שיר השירים א' ד), זו היא כנסת ישראל שנמשכה אחר הקב"ה, שנאמר (ירמיה ל"א ב) "מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתין על כן משכתין חסד", "אהבה רבה אהבתין" לא נאמר, אלא "אהבת עולם אהבתין"; שמה תאמר אהבת הקב"ה שלש שנים או אהבת עשר שנים או אהבת מאה שנים, לכך נאמר "אהבת עולם אהבתין" עכ"ל.

הקב"ה משנה סדרי בראשית לטובתם של ישראל החביבים אליו

נה. א"ר שמעון בן גמליאל, גדולה חבתן של ישראל, שהקב"ה משנה סדרי בראשית בשביל טובתן, שהוא מוריד להם קץ מן השמים ומעלה להם מן הארץ טל, שנאמר (שמות ט"ז י"ד) "ותעל שכבת הטל", וכן (דברים ל"ג כ"ח) "אף שמיו יערפו טל". כיון שראה משה מתן שכון של צדיקים, אמר להם "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה" (דברים ל"ג כ"ט) - בני אדם שהן משתמשים בהקב"ה. (שמות רבה ל"ח ד).

העליונים מכתירים להקב"ה ג' קדושות, והקב"ה נותן ב' מהם בראשם של ישראל

נו. ובויקרא רבה (כ"ד ח) איתא: "והתקדשתם והייתם קדושים" (ויקרא י"א מ"ד), ר' אבין אמר, משל לבני מדינה שעשו ג' עטרות למלך, מה עשה המלך? נתן בראשו אחת, ושתיים בראשם של בניו. כך בכל יום ויום העליונים מכתירין להקב"ה ג' קדושות, מה הקב"ה עושה? נותן בראשו אחת, ושתיים בראשו של ישראל, וה"ד דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדושים תהיו" (ויקרא י"ט ב), "והתקדשתם והייתם קדושים" (ויקרא י"א מ"ד).

הקב"ה מחבב לישראל יותר מדאי, עד שקראם "אמני"

נז. ועוד איתא במדרש (שמות רבה נ"ב ה, וכ"כ בבמדבר י"ב ח, ובששה"ר פרק ג): שאל רבי שמעון בר יוחאי את ר' אלעזר ברבי יוסי, אפשר ששמעת מאבין מהו "בעטרה שעטרה לו אמו" (שיר השירים ג' י"א). אמר לו, הן משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי, והיה קורא אותה "בתי". לא זו מחבבה עד שקראה "אחותי". ולא זו מחבבה עד שקראה "אמני". כך היה מחבב יותר מדאי הקב"ה לישראל וקראן "בתי", שנאמר (תהלים מ"ה י"א) "שמעי בת וראי", לא זו מחבבן עד שקראן "אחותי", שנאמר (שיר השירים ה' ב) "פתחי לי אחותי רעיתי", ולא זו מחבבן עד שקראן "אמני", שנאמר (ישעיה נ"ד ד) "הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו". (עיי' במפרשים ביאור הענין). עמד רבי שמעון בר יוחאי ונשקו על ראשו, ואמר לו "אלמלי לא באתי לעולם אלא לשמוע דבר זה, די!"

כל מי שקם כנגד ישראל כאילו קם כנגד הקב"ה - וכל מי שעוזר את ישראל כאילו עוזר להקב"ה

נח. כל מי שקם כנגד ישראל כאילו קם כנגד הקב"ה. "הנוגע בכם נוגע בבבת עיניו" (זכריה ב' י"ב), "בבבת עין" אינו אומר כן, אלא "בבבת עיניו" כתיב, כביכול כלפי מעלה. וכל מי שעוזר את ישראל כאילו עוזר להקב"ה. (מכילתא - בשלח מס' דשירה פרשה ו').

חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת

נט. ובמסכת חולין (צ"א): אמרו, חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת. ובילקוט שמעוני (דברים י"ג ס"ח תת"צ) איתא: ראה שחבב הקב"ה את ישראל יותר ממלאכי השרת. כיצד? נקראו העליונים "מלאכים" ונקראו ישראל "מלאכים", וכו'. ומי חביב יותר? מי שהקב"ה ביניהם, שנאמר (תהלים פ"ב א) "אלקים נצב בעדת א-ל". וכו', ע"ש באריכות. (כתב הבן איש חי ז"ל (שני אליהו - ח"א ריש דרוש ו): מחבב הנשמות של בני ישראל הוא סמוך למחבב הספירות, ואחריו הוא מחבב המלאכים;

המלאכים רחוקים מן אורו יתברך י"ב מדרגות, אבל ישראל רחוקים מאורו יתברך שמונה מדרגות. ונמצא זו מעלה גדולה לישראל, שבוה נודע מעלתם ויתרונם על המלאכים. עכ"ל).

אחד מישראל חביב לפני הקב"ה יותר מכל האומות

ס. ובמדרש תהלים (פרק ק"ט) איתא, אמר משה (דברים ז' ו) "כי עם קדוש אתה לה' אלקיך בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם", "בכם בחר ה' אלקינו" אין כתיב כאן, אלא "בך בחר ה' אלקיך" - אפילו אחד מכם חביב לפני הקב"ה מכל האומות. וכן ישעיה אמר (ישעיה מ"י"ז) "כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו", לכך נאמר "בך בחר ה' אלקיך".

ולכן מה הקב"ה אוהב את ישראל, אף אנו כן

סא. הרי שאהבתו יתברך לכל איש ישראל גדולה היא עד מאד. ומצוה עלינו ללכת בדרכיו (לבד ממצות "ואהבת לרעך כמוך" שנצטוינו בזה מפורש), כמו שדרשו חז"ל (שבת קלג): "זה א-ל-י ואנוהו" (שמות ט"ו ב) "ואנוהו" - הוי דומה לו, וא"כ מה הוא אוהבם, אף אנו כן. (ע"פ ספר אהבת ישראל [להר"מ קאזניצער ז"ל]).

וכל שכן שיהיה מלשנוא אחד מישראל, שהקב"ה יתערעם עליו על זאת ח"ו, וכו'

סב. וכל שכן דיש לזוהר מן ההיפוך, וכמש"כ רבינו החפץ חיים ז"ל בספר אהבת ישראל (פרק ד) וז"ל: הנה, סתם איש ישראל מאמין הוא ב"ג עיקרי הדת, ובודאי שייך עליו הכתוב (דברים ל"ב ט) "כי חלק ה' עמו". והוא אוהב למקום, כדכתיב (מלאכי א' ב) "אהבתי אתכם אמר ה'", ועוד כתיב (דברים ז' ח) "כי מאהבת ה' אתכם", ועוד כתיב (דברים י"ד א) "בנים אתם לה' אלקיכם", ועוד הרבה פסוקים המורים גודל אהבת ה' יתברך לעם ישראל. ואם כן, איך יוכל האדם לפעול בנפשו לשנוא את מי שהוא אוהב לה', הלא בודאי יהיה להקב"ה תרעומת עליו עבור זה. ולמשל, הנה בטבע כל אב לאהוב את בנו אהבה עזה, וכל עמל האדם אך לטובת בניו אחריו, וכשימצא אחד שיהיה שונא לבניו, הלא תהיה לו תרעומת גדולה על אותו האיש. כן הדבר בעניננו, כל מי שיש לו שונא על חבירו, בודאי יש להקב"ה תרעומת עליו, ומי הוא האיש הסכל והפתי שירצה לשאת עליו תרעומת ה' יתברך. ומה אם תרעומת בשר ודם קשה לשאת, מכל שכן תרעומת מלך מלכי המלכים הקב"ה שמאד מחוייבים להיזהר מזה. עכ"ל.

כל מי ששונא את ישראל כאילו שונא את ה'

סג. ואיתא בספרי (פרשת בהעלותך), "וינוסו משנאין מפניך" (במדבר י"ג ה), וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם? אלא מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כאילו שונא את מי שאמר והיה העולם. עכ"ל, וע"ש עוד.

ד) לאהוב כל איש ישראל, שלא ייחד השי"ת שמו רק על ישראל לבד

לא ייחד שמו יתברך אלא על עם ישראל

סד. "אלקים אלקיך אנכי" (תהלים נ"ז), תאני רשב"י, אלקים אנכי לכל באי עולם, ולא ייחדתי שמי אלא על עמי ישראל; אין אני נקרא "אלקי כל האומות", אלא "אלקי ישראל", "אלקים אלקיך אנכי". (רות רבה - פתיחתא א). וכן דרשו בשמות רבה (כ"ט ד) על הפסוק (שמות כ"ב) "אנכי ה' אלקיך".

סה. וכע"ז במכילתא (מושפטים - מסכתא דכספא פרשה כ'): "את פני האדון ה' אלקי ישראל" (שמות ל"ד כ"ג) למה נאמר, והלא כבר נאמר (שמות כ"ג י"ז) "אל פני האדון ה'", ומה תלמוד לומר "אלקי ישראל"? אלא על ישראל ייחד שמו ביותר. כיוצא בו (דברים ו' ד) "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", למה נאמר, והלא כבר נאמר "ה' אלקינו", ומה תלמוד לומר "ה' אחד"? אלא עלינו ייחד שמו ביותר. כיוצא בו (מלכים ב' כ"א י"ב) "לכן כה אמר ה' אלקי ישראל" למה נאמר, והלא כבר נאמר (ירמיה ל"ב כ"ז) "הנה אני ה' אלקי כל בשר", ומה תלמוד לומר "אלקי ישראל"? אלא על ישראל ייחד שמו ביותר. כיוצא בו (תהלים נ"ז ז-ח) "שמעו עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלקים אלקיך אנכי, לא על כן זבחין אוסיף ועולותיך לנגדי תמיד?" אלקים אני לכל באי העולם, אעפ"כ לא ייחדתי שמי אלא על עמי ישראל. עכ"ל, וע"ע במדרש תהלים (פרק פ"ג) עוד כיוצא בזה.

ה) לאהוב כל איש ישראל כי הם מדובקים בה' יתברך

"תן דעתך על ישראל, שהם דבקים לי במתני"

סו. איתא בתנחומא (כי תשא ח'): "כי תשא את ראש בני ישראל" (שמות ל' י"ב), רבי יהודה בשם רבי שמואל בר נחמן אמר, משל למלך שהיו לו פורפרין (פי' לבושי מלכות) הרבה, והיה מצוה לאחד ואומר לו "פורפוריא זו שהיא חביבה עלי מכל פורפרין שבעולם, תן דעתך עליה, שאותה לבשתי ביום שנכנסתי במלכות, והיא דבקה במתני ואני מתגאה (ס"א מתגאה) בה". ואף כאן אמר הקב"ה למשה

עג. ואיתא במסכת עירובין (יט., וכ"כ בהגהה כז.): אמר ריש לקיש, פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן, קל וחומר ממצבה הזהב, מה מצבה הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב עמד כמה שנים ולא שלטה בו האור, פושעי ישראל שמלאין מצוות כרמון, שנאמר (שיר השירים ו' ז') "כפלח הרמון רקתך", ואמר רבי שמעון בן לקיש, אל תיקרי "רקתך" אלא "ריקתך", שאפילו ריקנין שבך מלאין מצוות כרמון, על אחת כמה וכמה (ומיירי כאן במאמינים בעיקרי הדת, אלא שהם רשעים ובעלי עבירות להנאת עצמן, אבל בכופרים אי אפשר לומר עליהם שהם מלאים מצוות כרמון) (ג"ר אלחנן וסרמן ז"ל - ב"אומר אני מעשי למלך" שנדפס בסוף קובץ הערות על מס' יבמות)). וכו'.

ז) לאהוב כל יראי ה' אף אם דרכיהם שונה מדרכיך בעבודת ה'

צדיקים משונים זה מזה בעבודתם, אבל מונתם אחד הוא לעבודת ה' לטובה

עד. כתיב (עמוס ט' ז') "הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל", ודרשו חז"ל (מועד קטן טז): מה כושי משונה בעורו אף צדיקים משונים במעשיהם. יש לפרש, ידוע תרי"ג מצוות צריך לקיים כל אחד מישראל, אבל לא דרך אחד להם - זה מתאמץ יותר בתורה וזה בעבודה וזה בגמילות חסדים, זה במצוה זו וזה באחרת, ומשונים מאד במעשיהם. מ"מ כוונה אחת להם - לעבוד הקב"ה בכל לבבם. והנה הכושי בתוכו, אבריו ודמו ומראהו, הכל כמו שהוא בבני אדם הפשוטים, רק החצוניות בעורו החיצון הוא משונה. וזה "מה כושי משונה בעורו" - רק בעורו, "כך צדיקים משונים במעשיהם" - רק במעשיהם, אבל תוכם וכוונתם אחד הוא לעבודת השי"ת לטובה. (תורת משה [להחט"ס ז'ל] - הפטרת קדושים, וכ"כ בשו"ת התם סופר - או"ח סי' קצ"ו).

ודומה לזה כתוב בשם הג"ר עקיבא איגר ז"ל (הובא בספר תורת אמת) לנכדו הגרי"ל איגר ז"ל - ט"ו באב) על מאמרם ז"ל (תענית לא). עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר (ישעיה כ"ה ט') "ואמר ביום ההוא הנה אלקיניו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו", כי הנה בעולם הזה כל צדיק וצדיק עובד את השי"ת בדרך אחד לבדו, לא כדרך הצדיק הזה דרך הצדיק הזה, אך לעתיד יתגלה כי כל אלה הדרכים דרך אחד הוא, וכולם כאחד סובבים הולכים על קוטב מרכז תכלית נקודה אחת. וזהו "עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים", היינו אז יתגלה כי כל דרכי הצדיקים בעולם הזה היו בבחינת מחול - כעגול סביב סביב שהכל אחד לתכלית מרכז הנקודת אמת שביניהם, וזהו "והוא יושב ביניהם", ויכל אחד ואחד מראה באצבעו ואומר "הנה אלקיניו זה קוינו לו", היינו אף שבעולם הזה היה נראה כמו שכל אחד הולך בדרך אחד לבדו בעבודתו ית"ש, אז יראה כל אחד על דרך עבודתו כי הוא זה תכלית הנקודת אמת האמצעית אשר אליו פונים כל הדרכים הטובים מכל צדיק וצדיק, כי באמת הכל אחד ואין שום הפרש ביניהם. עכ"ד. וע"ע בספר דרך פקודיך (מצות לא תעשה ט"ו חלק המחשבה בשם המגיד מקאונץ ז"ל), ובחתם סופר החדש עה"ת (פרשת תולדות - ד"ה וימלאו ימיה).

ח) לאהוב כל איש ישראל אף אם לפעמים נכשל בחטא, כי רצונו האמיתי לעשות רצונו יתברך, וצדיק הוא נגד גויי הארץ

רצונו האמיתי של כל א' מישראל הוא לעשות רצונו יתברך

עה. אמת כי ישראל בעצמם כולם טובים וכשרים ועלולים לטוב, רק התחברות לרשעים גורמת הכל. (יערות דבש - ח"ב דרוש י"א).

ועיין ברמב"ם (הל' גירושין ב' כ') שכל נפש מישראל רוצה באמת לעשות רצון קונו, לקיים כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, אך לפעמים יצרו תקפו ואומר שאינו רוצה, ע"ש.

עו. וכבר אמרו חז"ל (סוכה מה, וכעני"ז במגילה יד). מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים.

נגד כל גויי הארץ, ישראל צדיקים הם

עז. כתב הרמח"ל ז"ל (בספר תקט"ו תפילות - תפילה צ"ה): [רבש"ע]... כל גויי הארץ, הלא אם תראה את בניך לנגדם צדיקים יהיו (בניך).

"תן דעתך על ישראל, שהם דבקים לי במתני", שנאמר (ירמיה י"ג י"א) "כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל", "והם המליכוני בעולם ואמרו 'ה' ימלוך לעולם ועד' (שמות ט"ו ה), ומרוב חיבתם ירדתי מן העליונים לתחתונים ושכנתי בתוך יריעות עזים".

סו. ובתנחומא פרשת קדושים (סימן ה) איתא: "קדושים תהיו" (ויקרא י"ט ב), למה? לפי שהדבקתי אתכם למתני, שנאמר (ירמיה י"ג י"א) "כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו'", לפיכך "קדושים תהיו כי קדוש אני ה'".

סח. ועוד שם (תנחומא קדושים ב): אמר הקב"ה לישראל "הואיל ונקדשתם לשמי עד שלא בראתי העולם, היו קדושים כשם שאני קדוש", שנאמר (ויקרא י"ט ב) "קדושים תהיו כי קדוש אני", לכך נאמר "קדושים תהיו". משל למה הדבר דומה, למלך שקדש אשה, אמר לה "הואיל ונתקדשת לשמי, אני מלך ואת מלכה, כשם שהוא כבודי כך הוא כבודך. למה? שאת אשתי!" כך אמר הקב"ה למשה "לך וקדש את העם", שנאמר (שמות י"ט י) "וקדשתם היום ומחר", קדשם הקב"ה ואמר להם לישראל "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות י"ט ו), למה? "כי קדוש אני ה'".

כביכול הקב"ה מדובק עם ישראל

סט. בשעה ששלח בלק אחר בלעם לקלל את ישראל, אמר לו בלעם "מה אתה עושה, אתה רוצה ליגע בהקב"ה שהוא עממה?! שני אנשים שהם מדובקים זה בזה, אם יבוא אחד ויכה את אחד מהם, לא כאילו שניהם הכה?! כביכול הקב"ה מדובק עם ישראל, אם מקלל אני אותך, כביכול בו אני נוגע! וכו'. (אגדת בראשית פרק ס"ז). וכע"ז במדבר רבה (כ"כ א): כיון שראה בלעם היאך משמרים ישראל המצוות הקלות, אמר "מי יוכל לקלל את אלו ששומרים מצוותיו ושמו משותף בהן, שנאמר (במדבר כ"ג כ"א) 'ה' אלקי עמו', המקללם כאילו מקלל פני שכינה, ששמו מעורב בשמון!".

כל זמן שישראל בצרה, צרה לפניו ית' - שמחה לישראל, השמחה לפניו, וכו'

ע. אתה מוצא, כל זמן שישראל בנס הנס לפניו, שנאמר (שמות י"ז ט"ו) "ויקרא שמו ה' נסי". צרה לישראל, צרה לפניו, שנאמר (ישעיה ס"ג ט) "בכל צרתם לו צר". שמחה לישראל, השמחה לפניו, שנאמר (שמואל א' ב' א) "כי שמחתי בישועתך", וכן הוא אומר (ישעיה ס"ה י"ט) "וגלתי בירושלים וששתי בעמי", ואומר (ישעיה ס"ב ה) "כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך". (תנחומא בשלח כ"ח). וכע"ז בתנחומא פרשת אחרי מות (סימן י"ב) כל ישועה שבאה לישראל היא של הקב"ה, שנאמר (תהלים צ"א ט"ו-ט"ז) "עמו אנכי בצרה וגו' ואראהו בישועתי".

ו) חביבין ישראל שסבבן במצוות והכל מלאים מצוות כרמון

חביבין ישראל שבכל אבר ואבר יש להם מצוות - ועי"ז הם רצויים להקב"ה

עא. אמרו חז"ל (תנחומא שמיני ח): אשריכם ישראל שבכל אבר ואבר שבכם נתן מצוה, שמאתים וארבעים ושמונה איברים באדם, וכו'. בראש, "לא תקיפו פאת ראשכם" (ויקרא י"ט כ"ז), בבשר, "ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם" (ויקרא י"ט כ"ח), ועוד מצוות מילה, וכו'. עכ"ל. ובמסכת מנחות (מג. וכ"כ בספרי - ואתחנן פוסקא ל"ו), תנו רבנן, חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצוות, תפילין בראשיהן ותפילין בורעותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן, ועליהן אמר דוד (תהלים קי"ט קס"ד) "שבע (ר"ל פעמים רבות (מצוות דוד שם)) ביום הללתיך על משפטי צדקך", ובשעה שננסך דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר "אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה!" וכיון שנזכר במילה שבבשרו, נתישבה דעתו. לאחר שיצא אמר עליה שירה, שנאמר (תהלים י"ב א) "למנצח על השמינית מזמור לדוד", על מילה שניתנה בשמיני. [עכ"ד הגמרא].

משל למלך בשר ודם שאמר לאשתו "הוי מתקשטת בכל תכשיטיך, כדי שתהא רצויה לי". כך אמר להם הקב"ה לישראל "בני, היו מצויינים במצוות כדי שתהיו רצויים לי". וכן הוא אומר (שיר השירים ו' ד) "יפה את רעיתי כתרצה" - יפה את כשאת רצויה לי. (ספרי - ואתחנן פוסקא ל"ו).

וזהו יפים ונעימותם

עב. ובשיר השירים רבה (פרשה א) אמרו: "הנך יפה רעיתי הנך יפה" שיר השירים א' ט"ו), "הנך יפה" במצוות עשה, "הנך יפה" במצוות לא תעשה. עכ"ל. וכן איתא שם (בשיה"ר פרשה ז) על הפסוק (שיר השירים ז' ז) "מה יפית ומה נעמת": "מה יפית" במצוות עשה, "ומה נעמת" במצוות לא תעשה.

עוד ד' דברים המביאים לידי אהבת ישראל

(א) יעורר לבו לאהוב את חבריו - יראה לו אהבה זו

המעורר עצמו לאהוב את חבריו, הרצון הוא יעורר רצון לב חבריו אליו לאהוב אותו ג' - ובודאי ע"י פעולות של אהבה תרבה אהבה ורעות

לא עשה לו הטובה היא שביקש ממנו, אל יתרגל האדם לדון אותו לכף חובה ולתלות שבשביל רוע לבבו לא מילא את בקשתו. אלא צריך האדם לחקור אותו אם יש בידו להלות לו, דמצוי מאד לפעמים באחד שבהנהגת ביתו מתנהג בהרחבה, וממילא כולם חושבים אותו לעשיר ונגיד, ובאמת מצבו דחוק ונורא, אבל מוכרח להתנהג כך, או משום שלא תגרום לו הקמצנות היזק במסחרו, או שיקפצו עליו בעלי חובותיו שיתבעו ממנו כשיודע להם שירד מנכסיו, או אולי לא יתנו לו בהקפה, או שיש לו בנים ובנות שהגיעו לפירוק ואינו רוצה שיצא שם עני עליו, ועוד עניינים שונים שבשבילו לא היה בידו למלאות בקשתו. וצריך האדם לעשות חשבון בנפשו, מה היה הוא עושה אם היה נמצא במצב כזה, ואם היה הוא יותר טוב ממנו. וזוהי כוונת מאמר חז"ל "עד שתגיע למקומו", ר"ל למצבו. ואם יעשה אדם חשבון כזה תמיד, אז ידון לעולם את חבריו לכף זכות ויתן הצדק לחבירו. (אהבת חסד [להח"ח ז'ל] - פרק ה').

יתאמץ במחשבתו למצוא לו איזה זכות וכו', ובה עושה נחת רוח להשי"ת

פד. ובספר יסוד ושוש העבודה (שער א' פרק ז'-ח) כתב שצריך להתאמץ במחשבתו למצוא לו איזה זכות במעשה או בדיבור ההוא כדי לדון אותו לכף זכות, ואפילו אם יהיה רחוק מן השכל. ואף אם היה טועה בדבר זה במה שדן אותו לכף זכות, עכ"ז עשה רצון הבורא יתברך שצוה על זה במצות "בצדק תשפוט עמינתך", ובודאי עשה בזה נחת רוח לפניו יתברך בקיום מצות עשה זו. עכ"ד.

גם ימצא לו זכות מצד היות "דרך איש ישר בעיניו", או שמא בטבעו והכנתו יותר קשה לו להתגבר על יצרו, ויתפלל לה' שיתקן דרכיו

פה. ובספר פלא יועץ (ערך "אהבת רעים") כתב: ואפילו עיניך תראנה את הקללה במקולקל, אין להאשימו כ"כ ולשנוא אותו מאחר כי "דרך איש ישר בעיניו" (משלי כ"א ב'), ומאי הוה ליה למעבד, איש הישר בעיניו יעשה, אין לנו אלא לשפוך נפשנו לפני ה' שיתקנו בעצה טובה מלפניו וינחנו במעגלי צדק למען שמו, וכו'.

האדם אין לו לשנוא לרעה על שאינו הולך בדרך טובים, שא"כ ביותר יש לשנוא את עצמו, כי מי זה ערב אל לבו לומר שהעמיק הרחוב וכל אשר בכחו לעשות עשה כדבעי ליה למעבד, באופן כי לא טוב הוא מחבירו. ואולי חבריו טוב ממנו לפי ערכו והשגתו ויכלתו, כידוע מאמר החכם שהיה מכבד לכל אדם באומרו "אם הוא חכם ממני, ראוי לכבדו על חכמתו; ואם הוא טיפש ממני, ראוי לכבדו על שהוא טוב ממני, שהוא חוטא בשוגג ואני במזיד". וכן על זה הדרך. כזאת וכזאת החי יתן אל לבו מחשבות טהורות להבריח את השנאה ולערוך את האהבה. הנה שכרו אתו, מרובה מדה טובה. עכ"ד. וע"ע בספר ראש הגבעה, עוד כיוצ"ב.

פו. ולתועלת הענין אעתיק את דברי רבינו החסיד רבי יוסף יעב"ץ ז"ל [צדיק הראשון מחסידי האחרונים, והוא היה מהמגורשים מספרד שנת רנ"ב] (לשון החיד"א ז"ל - שם הגדולים - ספרים א' ג) על המשנה (אבות ד' כ"ב) "ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד, שהכל שלו, ודע שהכל לפי החשבון", וז"ל: אע"פ שה' יתברך בורא קצת בני אדם מוכנים אל החכמה וקצתם בלתי מוכנים, וכן יש אנשים מוכנים מצד טבעם אל הפעולות המוגנות וקצתם מוכנים אל הפעולות הישירות, ומצד זה לא היה צודק מאמר "שאלו לפניו משוא פנים", ולזה אמר ש"הכל בא לפי חשבון", כי השי"ת נתן שכל באדם לבחור בטוב ולמאוס ברע, ואף גם זאת לא יביא הכל בדין אחד, כי הוא שוקל הכנת האדם עם פעולותיו, ולפעמים יתן הדין להשכיר הרשע, כי לפי הכנתו היה ראוי להרשיע כפלי כפלים וכבש יצרו, ולפום צערא אגרא; וכן הצדיק, ראוי שישולם, כי היה ראוי שירבה צדקתו כפי הכנתו, ולכן ראוי להעניש. וזה הענין מסיר רוב מבוכת צדיק ורע לו רשע וטוב לו. וזה פירוש דבריו "ודע שהכל בא לפי חשבון". עכ"ל. וכן מצאתי יסוד זה בספר מאור החיים [דרשות מאור"ח הק' ז"ל שנרשמו ע"י תלמידו - נדפס בלונדון מהכתי" בשנת תש"כ] (בעמ' כ"ז) בשם האור החיים הק' ז"ל, ע"ש.

רצונו יתברך שילמדו סניגוריא בתמידות על בניו ושיוזנו אותם לכף זכות

פז. כתב בספר יסוד ושוש העבודה (שער א' פרק ח'): הגמרא והזוהר הקדוש מלאים על כל גדותם מזו העבודה, שרצון הבורא יתברך שילמדו סניגוריא בתמידות על בניו עם קדוש, אף בשעה שאין עושים רצונו של מקום ב"ה, ולמדו מגדעון ומהושע ומאליהו. כדמיון האב שיש לו בן שאינו הולך בדרך טובה, יודה על זה כל בר שכל שעכ"ז רצון האב שילמדו בני אדם על בנו זה תמיד סניגוריא ולדון אותו לכף זכות, ובודאי אם ישמע מאיזה אדם שלמד עליו חובה, דבר זה הוא על אפו ועל חמתו. כל שכן בהבורא ית"ש שהוא טוב ומטיב

עח. כשאדם אחד מעורר עצמו (בלבו) לאהוב את חבריו, הרצון ההוא יעורר רצון לב חבריו אליו לאהוב אותו. (ראשית חכמה - אהבה פרק א', ע"ש). וכ"כ האור החיים הק' (שמות ל"ג י"א), וז"ל: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כ"ז י"ט), פ"י כי הלבבות ישכילו בנעלם - אם לאהוב אם לשנוא, כי כפי אשר יכין האדם לבו לאהוב חבריו כמו כן יתבונן לב חבריו לאהוב אותו. עכ"ל. וכ"כ בפנים יפות (בראשית כ"ז מ"ה) והגר"א ז"ל (משלי כ"ז י"ט).

(ובמסכת פסחים (ד):) תנו רבנן שבעה דברים מכוסים מבני אדם, ואחד מהם "אין אדם יודע מה לבבו של חבריו", ובהגהות היעב"ץ (שם) כתב: נראה ביאורו [שאין אדם יודע מה לבבו של חבריו] בעניניו, אבל בעניניו עם חבריו - כמים הפנים לפנים. עכ"ל).

והנה, אם ע"י פעולה הוא מראה אהבתו אליו, עוד יותר יתחזק הרושם על נפש חבריו, "כמים פנים אל פנים וגו'" (משלי כ"ז י"ט). ואמרו חז"ל (שבת י:) הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, ופירש רש"י, אם נתן המתנה בביתו שלא מידיעתו, צריך להודיעו שמידי באה לו, שמתוך כך יהא אהוב. ע"כ. ובמסכת ביצה (טו.) אמר רבן שמעון בן גמליאל, הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו, [לעשות לו אות וסימן, שאם התינוק יאכל את הפת קודם שיבא לאמו, תראה אמו את האות, ותשאלנו "מי עשה לך כך", והוא יאמר "פלוני, וגם נתן לי פת", ומתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אהובם, ותרבה אהבה ורעות בישראל (רש"י)].

וכ"כ בספר תניא (ליקוטי אמרים - פרק מ"ו): "כמים הפנים לפנים כן לב האדם אל האדם", פ"י כמו שכדמות וצורת הפנים שהאדם מראה במים כן נראה לו שם במים אותה צורה עצמה, ככה ממש לב האדם הנאמן באהבתו לאיש אחר הרי האהבה זו מעוררת אהבה בלב חבריו אליו ג"כ להיות אוהבים נאמנים זה לזה, בפרט כשרואה אהבת חבריו אליו. והנה זהו טבע הנהוג במדת כל אדם. עכ"ל.

(ב) שישא ויתן בטובת חבריו

עט. אמרו חז"ל (דרך ארץ זוטא - פרק ב'): אם חפץ אתה להדבק באהבת חבריך, הוי נושא ונותן בטובתו.

(ג) לדון את כל אחד לכף זכות

יחשוב אולי בשגגה עשה, או אולי כבר התחרט על זה, וכיוצ"ב

פ. ירגיל אדם את עצמו לדון את חבריו לכף זכות, ובכל מעשה שעשה האדם צריך לחפש עליו זכות, שאולי בשגגה עשה הדבר הזה, או אולי כבר התחרט על זה, וכיוצא בזה. וממילא תסור השנאה מלבו. וכבר אחז"ל (שבת קכז:) הדין את חבריו לכף זכות דנין אותו מן השמים לכף זכות. (אהבת ישראל [להח"ח ז'ל] - פרק ה'). זהו הגדר הגדול לסלק השנאה. (פלא יועץ - ערך "אהבת רעים").

מצות "בצדק תשפוט עמינתך" תלויה ומחוברת למצות "ואהבת לרעך כמוך"

פא. וכ"כ בספר יסוד ושוש העבודה (שער א' פרק ז'), שהמצות עשה של "בצדק תשפוט עמינתך", לדון את חבריו לכף זכות בכל ענין ובכל מעשה שיעשה חבריו, היא תלויה ומחוברת למצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך", כי דבר ברור הוא שאם ידן לחבירו לכף חובה אפילו פעם אחת, שוב לא יוכל לקיים בו מצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך" על בוריה. עכ"ד.

החיוב מעיקר הדין

פב. [והנה, לענין הלכה למועשה [החיוב מצד הדין], פסק רבינו החפץ חיים ז"ל (ספר ח"ח - פתיחה עש"ן ג): אם ראה את חבריו שדיבר או עשה מעשה, ויש בדבר הזה לשפוטו לצד הטוב ולצד הזכות או להפכו, אפילו אם הוא איש בנינו, נתייבנו מן התורה במצות עשה ד"בצדק תשפוט עמינתך" לדון אותו לכף זכות. ואם האיש הוא ירא אלקים, נתייבנו לדון אותו לכף זכות גם כי קרוב ונוטה יותר הדבר לכף חובה מלכף זכות. עכ"ד. ובבנינו, אם הדבר נוטה לכף חובה, יהיה הדבר אצלך כמו ספק, ואל תכריעו לכף חובה. ואם האיש הוא רוב מעשיו לרוע וכו', תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה. (ספר ח"ח שם - באר מים חיים אות ג' - בשם רבינו יונה ז"ל). ובאדם שאין אני מכירו אם הוא צדיק אם רשע, והמעשה אשר עשה בלתי מכריע לאחד משני הקצוות, אין אני מחוייב מן התורה לדון לכף זכות, אבל בדרך החסידות יש לדון לזכות. (ספר חפץ חיים שם שם - בשם הרמב"ם)].

אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ר"ל למצבו

פג. ואיתא בחז"ל (אבות ב' ד') אל תדין את חבריך עד שתגיע למקומו. דהנה, לפעמים אדם מבקש איזה טובה מחבירו, כגון להלות לו גמילות חסד, וחבירו

לכל ולא ידח ממנו נדח, שרצונו שילמדו על בניו סניגוריא ולדון אותם במתידות לכף זכות. ושכרו שמן השמים ידונו אותו ג"כ לכף זכות, כמאמר רז"ל בשבת (קכז): הדין את חבירו לכף זכות דנין אותו לכף זכות. עכ"ד.

הקב"ה חפץ שילמד זכות לפניו על בני ישראל - כל איש שחטא בימיו, אף אם כבר עשה תשובה, צריך ליהרר בזה מאד, שאם דרכו ללמד זכות גם עליו ילמדו זכות למעלה, וכן להפך ח"ו

פח. "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וגו'" (הושע י"ד ב-ג). יובן בס"ד לפרש, כי הנה ידוע שהאדם צריך ליהרר מאד שיהיה תמיד מלמד סניגוריא על ישראל, ואם ימצא בדור מעשים שלא כהוגן, לא יפתח פיו לקטר, כי אם ישתדל ויתחכם ללמד עליהם זכות לפניו יתברך, כי זה חפצו ורצונו יתברך - שהאדם יהיה מלמד זכות לפניו על ישראל.

ובפרט אם זה האדם גם הוא חטא בימיו באיזה עון, אם דרכו ללמד זכות על ישראל, אזי גם עליו ירבו המזכים למעלה, כי ילמדו זכות עליו מדה כנגד מדה. ומי שדרכו לקטר על אחרים וללמד עליהם חובה, גם עליו ירבו המחייבים למעלה ללמד עליו חובה. ולכן איתא בגמרא (שבת קכז): באותו חסיד שאמר לתלמידיו "אתם שדנתם אותי לכף זכות, מן השמים ידונו אתכם לכף זכות", כי כן מדתו יתברך - לעשות מדה כנגד מדה (סנהדרין ז'). ואם כן, איש כזה אשר חטא בימיו, הגם שעתה עשה תשובה, עכ"ז יש מקום לקטר עליו, ולכן אם דרכו ללמד זכות תמיד, גם עליו ילמדו זכות למעלה ותועיל לו תשובתו.

וזהו שאמר "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך". ואם תאמר והלא מחמת העוונות יהיו מקטרגים הרבה למעלה ולא תתקבל תשובתו מרוב המקטרגים, ולזה אמר "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", ר"ל כאשר תעשו תשובה הזהירו והשתדלו להמליץ זכות לפני הקב"ה על ישראל, וזהו "קחו עמכם דברים" - הם דברי הסניגוריא בעד ישראל, ואז "ושובו אל ה'", כי עי"ז גם עליכם ירבו המזכים למעלה, מדה כנגד מדה - כמו שאתם הבאתם דברי סניגוריא בעד ישראל כן למעלה יביאו דברי סניגוריא בעדכם, ובזה תנצלו מן המקטרגים, כי ירבו המזכים ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ולכן אמרו רבותינו ז"ל כל המלמד סניגוריא על ישראל נמחלים כל עוונותיו. (בן איש חי"ג ח"א דרוש ג' לשבת שובה).

ד) תוכחה, וקבלת התנצלות חבירו

אם חושב שחבירו חטא לו, ויזכירו ויקבל התנצלותו, ועי"ז יהיה אהבה ושלוש ביניהם

פט. איתא במדרש (בראשית רבה ג' ד"ג): א"ר יוסי בר חנינא, התוכחה מביאה לידי אהבה, שנאמר (משל ט' ח') "הוכח לחכם ויאהבך", היא דעתיה דרבי יוסי בר חנינא דאמר, כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. אמר ריש לקיש, תוכחה מביאה לידי שלום, "והוכיח אברהם את אבימלך" (בראשית כ"א כ"ה), היא דעתיה דאמר כל שלום שאין עמו תוכחה אינו שלום. עכ"ל. על כן, אם יש לאדם שנהא בלב על חבירו שחשב שעבר עליו הדרך, לא ישטום אותו בלב, אלא יוכיח את חבירו ויקבל התנצלותו, ויהיה אהבה ושלוש ביניהם. (של"ה - פרשת וירא דרך חיים תוכחת מוסר).

צ. וכבר כתב כן הרמב"ן ז"ל על הפסוק (ויקרא י"ט ז"ח) "לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'", וז"ל: הנכון בעיני, כי "הוכח תוכיח", כמו "והוכיח אברהם את אבימלך" (בראשית כ"א כ"ה), ויאמר הכתוב, אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך, אבל תוכיחנו "מדוע ככה עשית עמדי", "ולא תשא עליו חטא" לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו, כי בהוכיח אותו יתנצל לך, או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו. ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך, כי יתכן שלא ישנא אותו אבל יזכור החטא בלבו, ולפיכך יזהירו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו. ואחרי כן יצוה שיאהב לו כמוהו. עכ"ל. וכע"ז בחזקוני (ויקרא שם) ובספר החינוך (מצוה רל"ט) וברשב"ם (שם) ועוד.

הקב"ה מוחל לנו על עוונותינו, ועלינו ללכת בדרכיו ולמחול כמוהו

צא. ויחשוב בלבו, כמה נאחזו מוספים לחטאו בכל יום ויום לפניו יתברך, והוא מוחל לנו על העוונות והפשעים, ואם אנו בניו, כמה דאיתמר (דברים י"ד א') "בנים אתם לה' אלהיכם", ומצווים ללכת בדרכיו, מחויבים אנו ג"כ למחול כמוהו, ולהעביר על מדותינו. (של"ה - שער האותיות אות ב').

ובספר בן איש חי (דרשות - פרשת קדושים) כתב: האדם, אם יחטא לו חבירו, יחרה אפו עליו ואומר, זה ראוי לענשו וכך או להרגו על אשר נגע בכבודי בכך וכך. ולמה לא יביט על עצמו אשר הוא חוטא כך וכך בכבודו יתברך, וצריך

שיבוש מאליו. וזהו שכתוב (ויקרא י"ט ז"ח) "הוכח תוכיח את עמיתך [ולא תשא עליו חטא, לא תקום ולא תטור וגו']", ר"ל כשתבוא להוכיח את עמיתך שחטא לך ויחרה אפך בו, הנה תחילה "הוכח" לעצמך בדברים שבינך למקום - כך וכך חטאת, ואחר כך "תוכיח את עמיתך", ואז ודאי "לא תשא עליו חטא", אלא תמחול לו, כי תאמר בלבבך "אם אני אפליג עליו בעונש על חטאו לי, א"כ כך וכך ואהיה חייב עונשין להקב"ה בחטאו בכבודו כך וכך". ועל כן ודאי "לא תקום ולא תטור את בני עמך", אע"פ שחטאו לך לא תעשה להם נקימה ונטיירה, אלא "ואהבת לרעך" (ויקרא שם) בודאי, יען שאם הוא חטא לך הנה הוא עשה כמוך, כי גם אתה חטאת בכבוד ה' יתברך. או הכונה, אם הוא חטא לך, הנה הוא אדם כמוך, אבל אתה תבין כי "אני ה'" (ויקרא שם) ואתה בשר ודם חוטא לו כך וכך, צריך אתה לקבל נקמה ועונשים כפי ערך העונש שאתה תרצה לעשות לחברך בנקמתך בחטאו לך. עכ"ל, וע"ע בסעיף קי"ז.

מצוה ד"לא תשנא וכו': תמצית המצוה

האיסור הוא על שנאה המכוסה בלב - על שנאה ידועה שייכים איסורים אחרים

צב. מצוה שלא לשנא שנאת הלב אחד מישראל, שנאמר (ויקרא י"ט ז"ח) "לא תשנא את אחיך בלבבך". ולשון ספרא (קדושים ד' ח'): לא אמרתי אלא שנאה שהיא בלב. וכמו כן בערכין (טז): בשנאה שבלב הכתוב מדבר. אבל כשיראה לו שנאה וידוע שהוא שונא, אינו עובר על זה הלאו. אמנם הוא עובר על "לא תקום" ו"לא תטור", ועובר כמו כן על עשה ד"ואהבת לרעך כמוך". (רמב"ם - ספר המצוות מצוה ש"ב, והל' דעות ו' ה', וספר החינוך - מצוה רל"ח, וספר חפץ חיים - פתיחה - לאו ז'). שנאת הלב היא קשה מכל השנאה הגלויה, ועליה תזהיר התורה ביותר. (ספר החינוך - שם).

אם חבירו חטא לו, מצוה להודיעו ולהוכיחו, ואם חוזר ומבקש ממנו מחילה צריך למחול

צג. וכשיחטא איש לאיש, לא ישטמנו בלב וישתוק, אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו [בלשון רכה (אהבת ישראל [להח"ח ז"ל] פרק א')] "למה עשית לי כך וכך, ולמה חטאת לי בדבר פלוני", שנאמר (ויקרא י"ט ז"ח) "הוכח תוכיח את עמיתך". ואם חזר וביקש ממנו למחול לו, צריך למחול, ולא יהא המוחל אכזרי (ע"ע בסעיף פ"ט-צ"א). (רמב"ם - הל' דעות ו' ו').

מצוה לשנא את הרשעים שחוכחו אותם הרבה פעמים ולא רצו לחזור בהן

צד. ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה וקבע שנאה בלבו לאחד מכל ישראל הכשרים, עבר על לאו זה. ואין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. אבל בשנאת הרשעים אין בו איסור, אלא מצוה לשנאותם אחר שנוכח אותם על חטאם הרבה פעמים ולא רצו לחזור בהן, שנאמר (תהילים קל"ט כ"א) "הלא משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקוטט". (רמב"ם שם, וספר החינוך שם).

ישתדל להעביר השנאה מלבו ע"י מחשבות טהורות, ויבקש עצות לזה

צה. בכח יגבר איש ע"י מחשבות טהורות להעביר שנאה מלבו. ואם אינו יכול, ילך אצל חכם ויגיד לו צרתו, והוא יתקנהו בעצה טובה ורוח מבינתו. (פלא יועץ - ערך "שנאה"). (וע"ע בסעיף פ"פ-פ"ו, ובסעיף קי"ד-קי"ז).

פירוש "שנאת חנם"

שנאה לחבירו שלא חטא בכדי שיהא מותר לשנאותו

צו. רש"י ז"ל (שבת לב: ד"ה שנאת חנם) פירש "שנאת חנם", שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנאותו (ע"י פסחים קיג:), ושנאו. עכ"ל. הרי משמע דס"ל לרש"י שאפילו אם יש סיבה ממשית לשנאת אדם על חבירו (אשר הוא איננו רשע, כדלעיל בסעיף צ"ד), מ"מ הוא בכלל "שנאת חנם" אשר עליה נאמרו דברים נוראים בחז"ל.

שנאה את חבירו שלא בטענה ראויה

צז. ובספר כד הקמח (לרבינו בחיי ז"ל) (ע"ר "שנאת חנם") כתב: ענין שנאת חנם הוא שישנא אדם את חבירו חנם שלא בטענה תחת אשר היה ראוי לאהוב אותו. עכ"ל.

(ובספר פלא יועץ (ע"ר "שנאה") כתב, כל מין שנאה קרויה "שנאת חנם", שכל הטענות שיש לו לשנא, הבל המה מעשה תענועים, ע"ש).

צח. ובספר של"ה הקדוש (שער האותיות - אות ב') כתב בשם הר"ר אברהם סג"ל ז"ל שהשנאה שבלב, אשר רובה באה מחמת הקנאה, היא נקראת "שנאת חנם" (משא"כ שנאה הבאה מחמת עלבון ותחרות או מפני רוע מדותיו של חבירו, או שנאה הבאה מחמת דררא דמזמנא, שהן לא נקראים "שנאת חנם", ע"ש), כי על עסקי חנם וקנאה לבד נכנסת בלבו של אדם. וגדולה שנאה זו יותר מקנאה הבאה מחמת עלבון ותחרות או דבר אחר, כי זו (שנאה הבאה מחמת עלבון וכדו') בסור הסיבה יסור כל חלאתה ויש לה תקומה, אמנם שנאה הבאה מחמת הקנאה ("שנאת חנם") אין שום תקנה לה, כי בכל עת תעורר מדנים ויעלה באשה. והיא אשר החריבה מקדש שני שלא היו בו עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים כמו במקדש ראשון, והיא אשר הגלה את פליטת יהודה ומקיימי שארית ישראל בגלות, ואשר סיבבה כל הגירושים והרעות והצרות שהיו מעולם בגלות החל הזה וכו'. עכ"ד.

הרי לנו כמה דעות בפירוש "שנאת חנם".

גנות שנאת הלב ורעותיה

היא שורש כל הרעות - ועלולה להביא את האדם לעבור על כל התורה כולה

צט. שנאת חנם, הוא שורש כל הרעות. ראה מה גרמה שנאת יוסף לאחיו. ועל שנאת חנם אנו בגלות הארוך הזה. וכשם ש"ואהבת לרעך כמוך" כולל קיום כל התורה (עי' בסעיף י"ד), כך השנאה להיפך - לעבור על כל התורה. (ספר חרדים - מצות התשובה פרק ד').

גורמת עוונות הרבה

ק. שנאת הלב גורמת רעות גדולות בין בני אדם, להיות תמיד חרב איש באחיו ואיש ברעהו, והוא סיבה לכל המסירות הנעשות בין אנשים. (ספר החינוך - מצוה ר"ח).

מדת השנאה, היא מידה הגורמת עוונות הרבה, כמו לשון הרע, כי השנאה את חבירו מספר לעולם בשנאתו, וקובל עליו, וכמו דרישת רעה על חבירו, והשמחה לאיד. וגורמת נזקו - שיזיק לו כשיוכל להזיק לו, וגורמת נקימה ונטירה, ולא ירחם עליו אפילו הוא דחוק מאד. ומחמת השנאה יגנה את מעשיו הטובים וישנאים בעיניו ובעיני אחרים, ומונע טוב מבעליו, ולא יודה לו על האמת, ואם חייב לו - הוא נוגשו. (שערי תשובה - שער ג' אות ל"ט, וארחות צדיקים - שער השנאה).

קא. וכן כתב החפץ חיים ז"ל (אהבת ישראל - פרק ב'): עוד חמור עון זה משאר עוונות מפני שגורם לו לאדם לכמה עוונות אחרים, דהיינו, מחלוקת, ולשון הרע, ורכילות, ואונאת דברים, והלבנת פנים, ולהוצאת שם רע, ולפעמים לרציחה ממש, וכדאיתא בספרי (שופטים - פיסקא מ"ד), עבר אדם על "לא תשנא" סופו לבא לידי "לא תרצח", שכן כתיב (דברים י"ט י"א) "וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש". וכן הריגת הבל היתה ג"כ ע"י שנאת חנם של קין.

כללו של דבר כל הצרות שבעולם תחילתן ועיקרן הן על ידי שנאת חנם. עכ"ד.

וכע"ז כתב רבינו בחיי ז"ל (כד הקמח - ערך "שנאת חנם") ששנאת חנם הוא חולי קשה, ראש לכל עבירות שבתורה, ע"ש.

היא המדה הנמאסת תכלית המיאוס

קב. שנאת הלב, היא המדה הפחותה והנמאסת תכלית המיאוס בעיני כל בעל שכל. (ספר החינוך שם).

היצה"ר משתדל הרבה להביא את האדם לשנאת הבריות, שע"י יוכל לעקרו מן העולם

קג. כתב הג"ר פנחס מפאלצק ז"ל [מתלמידי הגר"א ז"ל] (בספר ראש הגבעה): אינו מלאכה קלה להוציא שנאת הבריות מלב האדם, כי היא הפינה הגדולה אצל היצר לעקור את האדם, כי כן אמרו חז"ל (אבות ב' י"א) שנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם. עכ"ל, וע"ש עוד (וע"ע לעיל סעיף כ"ד, וסעיף ה' מספר פלא יועץ).

וגם קשה להוכיח על עון זה, שהוא יותר נסתר משאר עבירות ואין המוכיח יודע להשיבו בתשובה.

בשאר עבירות שבסתר יש מקום לחשוש שמא יזמין רואה, משא"כ בעון זה.

שאר עבירות לא יוכל לעבור בכל עת. משא"כ עון זה

קד. בדרושי הצ"ח (דרוש ו' - לשבת תשובה) כתב: שנאת חנם, בפיו שלום ידבר ובקרבו ישים ארבו. והנה, על כל העבירות יכולים אנחנו להוכיח, אבל עון זה שהוא שונא לרעהו בלבבו, מאין ירגיש בו המוכיח, ובפרט לפעמים לא תצא

השנאה לפועל, כי לא יעשה לו דבר כי לא יבוא לידו להיות כחוח לעשות רע, רק שונא בלבבו ועובר על "לא תשנא וגו'".

וכל העבירות שאדם עושה במעשה בסתר, אעפ"כ אי אפשר שלא יגולה הדבר שיזמין שיש רואה, ויוכל הדבר להתפרסם; ועוד, שלא יוכל לעבור בכל עת, כי מורא יעלה על ראשו פן יראני אדם, אבל עון זה ששונא בלבו הוא עובר בכל עת, ואין רואה ואין יודע להשיבו בתשובה. עכ"ד.

שנאת חנם הוא עון תמידי

בזמן שמתעוררת השנאה בלבו, בכל רגע הוא עובר על מצות "לא תשנא" ומבטל מצות עשה ד"ואהבת לרעך כמוך" קח. כתב מוה"ר"ח ויטאל ז"ל (שערי קדושה ח"ב שער ד'): שאר העבירות אינו עובר עליהם אלא בשעתם. אבל שנאת חנם בלב, היא תמיד, ובכל רגע [בזמן שמתעוררת שנאה בלבו (אהבת ישראל [להח"ח ז"ל] - פרק ב'), עובר על "לא תשנא", וביטול מצות עשה (ויקרא י"ט י"ח) "ואהבת לרעך כמוך".

ג' דברים מכבידים עבירה ועושה אותה חמורה: א', שהעבירה בעצמה חמורה. ב', כשאדם נכשל בה תמיד. ג', עשיית חטא שאין לאדם נטיה אליו בטבעו - ושלשתן בשנאת חנם - ולכן קשה היא מג' עבירות חמורות

קו. ובדרשות הר"ן (דרוש י') כתב: אני מוצא שאחד משלשה דברים הללו מכביד העבירה ועושה אותה חמורה: אחת מהם, שהעבירה בעצמה חמורה מצד טבעה, כעבודה זרה ורציחה וניאוף. והשני, כשאדם שוגה ונכשל בה תמיד, לפי שהדבר היותר קל שבעולם, משיכפל הרבה פעמים נעשה חזק ביותר, כאשר נראה בחוט אחד של פשתן, שאם נכפילהו פעמים הרבה, יהיו כפלי חזקים יותר מחוט ברזל אחד, וכו', הנה א"כ ההישנות בחטא מכבידו ומחזקו. הדבר השלישי, הוא חטא שאין לאדם נטיה אליו בטבעו, כי מה שהאדם נוטה אליו בטבע יש לו קצת התנצלות, אבל במה שאין לו לאדם נטיה בטבע, אין לו התנצלות.

ואם כל אחד מאלו השלשה דברים בפני עצמו מכביד העון ומחזקו, מה יהא כשיתקבצו שלשתן יחד? ושנאת חנם, היא עבירה שמתמיד בה האדם תמיד, ואין שום תועלת והנאה לאדם בה, ואין הטבע נוטה אליה. מפני זה אמרו רבותינו ז"ל (יומא ט'): ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות - עבודת אלילים גילוי עריות שפיכות דמים, לפי שהטבע נוטה יותר לאותן ג' עבירות ממה שנוטה לשנאת חנם; ואם באתי לפרש היאך, יארך יותר מדי. ולפי שהנכשל באותן עבירות, אינו נכשל בהם אלא פעם אחת בזמן מרובה, ועון שנאת חנם נכשל האדם תמיד. עכ"ד.

קז. וכן הובא בספר פלא יועץ (ערך "שנאה") וז"ל: כתוב בספרים שאין בכל העבירות עבירה שעובר עליה תדיר כמו השנאה, שכל רגע עובר על מה שכתוב בתורה (ויקרא י"ט י"ח) "לא תשנא את אחיך בלבבך" ועל מה שכתוב (שם שם י"ח) "ואהבת לרעך כמוך", וזהו הטעם שבעון שנאת חנם נחרב בית המקדש. עכ"ל.

דוקא ב"לא תשנא" מצוי אצל אדם שיעבור עליה בכל רגע ולפעמים עומדת השנאה אצלו הרבה זמן, ונתכפלו הלאוין עד אין שיעור וח"ו עלול העון להשתרש בלבו

קח. וכתב רבינו החפץ חיים ז"ל (אהבת ישראל - פרק ב'): בכל העבירות אינו מצוי אצל אדם שיעבור עליהן בכל רגע ורגע, אם לא באדם המופקר, ר"ל. אבל בעון זה של שנאת חנם עובר האדם בכל רגע ורגע בזמן שמתעוררת שנאה בלבו. ולפעמים עומדת השנאה אצלו חודש או שנה ויותר, ונתכפלו הלאוין עד אין שיעור. (וע"ע בסעיף ק"ד).

וכשם שמחלה הנמצאת בגוף האדם, אם לא נשתרשה יש תקוה לרופא לרפאותה, כן הענין הזה בעניני הנפש, אם נשתרשה העון הזה של שנאת חנם בלבו, אז ח"ו אין לו תרופה, ומאד מאד צריך האדם להשתדל שלא להשריש העון בלבו. עכ"ל.

עוד בענין הג"ל. ומשל להוציא שנאת הבריות מלבך

קט. וכתב הג"ר פנחס מפאלצק ז"ל [מתלמידי הגר"א ז"ל] (בספרו ראש הגבעה): אכתוב לך משל אחד להקל עליך להוציא את שנאת הבריות מעליך: העלה על דעתך לאחד שיזיז את עצמו וחדד לעשות פסח, ובערב פסח תקפו יצרו לשנות יין שרף הרבה, ונשתכר ולא ידע בשכבו, ובקומו משנתו הקיץ והוא רעב, מצא בשר חזיר בתנור וסבר שהוא בשר טלה, ואכלהו, ולא אכל מצה כלל בלילה ההוא. ועתה בני, האם תשער מן הבזיונות והעונשים והנקמות הראוין כל

ישראל לעשות לאיש הזה. וגם הוא, בהפיג יינו ושכרותו ממנו, האם לא יאכל בשרו בשיניו על המעשה הזאת שאירע לו, האם לא יבכה יום ולילה על זה בזכרו את המעשה הזה?!

ועכ"פ הגד נא לי בני, מה עשה האיש הזה שעבר על מצות עשה של אכילת מצה בערב ועבר עוד מצות לא תעשה שאכל חזיר ועשה מעשה זאת פעם אחד בחייו, וגם זו בשטות היין, כי "כל שוגה בו לא יחכם" (משלי כ' א). ועתה בני, מה יעשה האדם השונא את חבירו, שהוא עובר בכל שעה, והוא בדעתו ושכלו, על מצות עשה הכתובה בתורה "ואהבת לרעך כמוך", ועל מצות לא תעשה הכתובה בתורה "לא תשנא את אחיך בלבבך", ועוד על כמה לאוין המסתעפים מזה - "לא תשנא" "לא תקום" ו"לא תטור" ו"לא תעמוד על דם רעך", ומחזיק את עצמו לצדיק ואינו משער לעצמו שום עונש על זה, הלא טוב ממנו הרשע הזה שאכל את החזיר בכפלים, והא כבשה אכל ונלקה בארבעתים, זה עשה המעשה פעם אחת בחיים גם בלא דעת, וזה עובר בכל יום ובכל שעה כשהוא בדעתו ושכלו על כל הלאוין הנ"ל. עתה די לך בזה. עכ"ל. (ועי' בסעיף קט"ו, ובסעיף י"ז-י"ח).

עונשים שבאים ה"ז על עון שנאת חנם

מריבה בתוך ביתו - אשתו מפלת נפלים - בניו מתים כשהם קטנים

קי. מעותד האדם לבוא ח"ו ע"י עון זה לעונשים גדולים בעולם הזה, כדאיתא במסכת שבת (לב), בעון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם, ואשתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו מתים כשהם קטנים. [עכ"ד].

הרי רואים אנו כמה רעות גורם האדם לעצמו ע"י העון המר הזה. והנה, אילו יפגע אדם אחד בבנו הקטן להכותו, הלא יתקוטט ויריב עמו וישנאוהו שנאת מות, ואילו הוא עצמו שגורם להם סיבת מות אינו חושש לזה כלל, ואינו מתבונן עד היכן עונו מגיע. אוי לו ואוי לנפשו, איה שכלו ואיה דעתו - שבעצמו גורם לכל זה. ועל כן מאד מאד צריך האדם להזהר מעון זה, ובכל רוחו ונפשו יתרחק מעון זה, ויהיה לו טוב בזה ובבא. (אהבת ישראל [להח"ח ז"ל] - פרק א').

אריכות הגלות - גירושים ורעות וצרות שבגלות

קיא. שנאת חנם, היא אשר החריבה מקדש שני (יומא ט), והיא אשר הגלה את פליטת יהודה ומקיימי שארית ישראל בגלות, והיא אשר סיבבה כל הגירושים והרעות והצרות שהיו מעולם בגלות החל הזה, כי עדיין צחנתה ועושנה עולה להשחית. (של"ה - שער האותיות אות ב' - בשם הר"ר אברהם סג"ל ז"ל).

קיב. וראה לעיל (בסעיף ה') מגדולי הקדמונים ז"ל שלא נתארך קץ הגאולה ולא נעלם אלא לסיבת שנאת חנם.

אחרים ישנאוהו - מביא על עצמו רעה

קיד. וגם צריך שתדע, כי מי שישנא בני אדם, גם הם ישנאוהו (עי' בסעיף ע"ח). והמגביר השנאה בלבו, הוא מביא על עצמו רעה. (ארחות צדיקים - שער השנאה).

הקנאה היא ראשית לכל סיבות הגודמים שנאה

מה שישביב המאמין לנפשו לבטל כל מיני קנאה

קיד. כתב רבינו החפץ חיים ז"ל (אהבת ישראל - פרק ג'), עיקר השנאה המצוייה בינינו באה ע"י סיבות אחדות, וראשית לכל הגורם לעון זה היא הקנאה, שמקנא האדם בחבירו על ענינים שונים (וכתב בספר של"ה הק' (שער האותיות - אות ב') בשם הר"ר אברהם סג"ל ז"ל: השנאה שבלב - "שנאת חנם", רובה באה מחמת הקנאה. וגדולה השנאה הבאה מחמת הקנאה יותר משנאה הבאה מחמת עלבון ותחרות או דבר אחר, כי זו (שנאה הבאה מחמת עלבון וכדו') בסור הסיבה סור כל חלאתה ויש לה תקומה, אמנם שנאה הבאה מחמת הקנאה אין שום תקנה לה, כי בכל עת תעורר מדנים ועלה באשה), ונבארן פה אחת אחת, ומה שיש להשיב לנפשו כנגדן:

קנאה על עושר ונכסים

א) יש שמקנא אדם בחבירו על מה שברכו ה' בעושר ונכסים, וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו, ועל כן הוא מתקנא בו, והקנאה מביאה אותו לשנאותו.

נגד זו הסיבה יש להשיב: הנה, ידוע שהקב"ה נותן עושר לאדם בשני אופנים, או משום שגלוי וידוע לפניו שהוא איש טוב ורחמן ובעשרו שיתן לו ה' יתברך יעשה טוב וחסד עם עניים ומרי נפש, והוא בתור גזבר על העושר שנותן לו הקב"ה בעד העניים, ואופן זה הוא לטובתו של האדם. ויש לפעמים עושר שמור לבעליו לרעתו (עי' קהלת ה' י"ב), והיינו משום שהאדם מלא עוונות וחסאים, וגם עשה איזה מצוות, ולפיכך הקב"ה משלם לו שכר מצותיו בעולם הזה כדי לטורדו מן העולם הבא, וסוף הדבר שיכלה עשרו בענין רע, ואופן זה הוא לרעתו של האדם.

וכשיתבונן האדם בזה, יראה בעצמו שאין לשנוא את חבירו עבור עושרו, כי אין במה להתקנא בו. דלהשיג עושר באופן הטוב, הלא רואה כי איננו זוכה לכך, ואם היה לו עושר בודאי לא היה מתנהג עם ממונו כהוגן בעיני צדקה וחסד עם עניים. ובאופן שני, הלא בודאי אין להתקנא כשיודע לו כי הוא אוכל את עולם הבא שלו פה בעולם החולף, וכבר אחז"ל באבות (ד' י"ג) "פה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. ואם כן הרי נתברר דמסיבה זו אין לשנוא את חבירו.

[ועוד כתב בספר אהבת ישראל (סוף פרק ה'): הנה באמת צריך האדם להתבונן בעצמו ולראות, שהיצר מפתה אותו בכל יום מלהתעלם ומלהבין גדול טובותיו וחסדיו של הקב"ה ולתת לו תודה עליהם. ואמרו חז"ל איזהו חכם? המכיר את מקומו - היינו מדרגתו, ור"ל דמי שאינו חכם יוכל היצר לרמותו ולומר שהוא נכבד ומקיים את התורה, כפי שהעולם מחזיקים אותו ללמדן וירא שמים שמקיים התורה ומצוותיה. אבל הוא בעצמו, אם איש נבון הוא, ימצא כמה מצוות שעובר עליהן בכל יום ואינו שם לב עליהן כלל לקיימן, וכן בעיני הלאוין, שעובר עליהם ואינו שם לב לתקנם. והתועלת מזה גדולה מאד, שאם יכיר את עצמו הכרה אמיתית, תסור הגאווה ממנו, ויתרצה במה שנותן לו הקב"ה, הן בהשפעה והן בעניני הכבוד, ובכל עניני יכיר שהקב"ה מתנהג עמו במדת החסד. ובוה מבואר מאד מה שאמר הכתוב (תהלים קמ"ה ט"ז) "פותר את ידיך ומשביע לכל חי רצון", דהרבה אנשים מתמיהין על הקרא איך משביע, והלא אין אדם מת וחצי תאותו בידו (קהלת רבה א' ל"ב), אבל לפי מה שביארנו ניהא מאד, דסיבת הדבר הוא שאין האדם מכיר את עצמו ונדמה לו שעל פי מעשיו היה ראוי ליתן לו יותר ויותר בעולם הזה, וגם בעולם הבא לא תגרע מדרגתו. אבל הקב"ה שידוע ומכירו היטב, יודע שאין כדאי לו יותר, וזה גם לטובת בניו שלא יסורו מדרך ה' יתברך [עי' ריבוי הטובות, ע"ד (דברים ל"ב ט"ו) "וישמך וישורן ויבטט", ר"ל]. עכ"ל.

ובספר של"ה הק' (שער האותיות - אות ב' בהגה"ה) כתב בדומה לזה, וז"ל: נודע כי עיקר ההרחקה שבין אדם לחבירו בא מצד הקנאה והתאוה והכבוד, והן מוציאים את האדם מן העולם (אבות ד' כ"א). על כן כל אדם ישמח בחלקו וידמה כאילו כל העושר והכבוד (שנתנו לו) די והותר, אז יאהב כל אדם. עכ"ל.]

קנאה על עניני פריסה

ב) לפעמים מצוי שאומן אחד היודע היטב אומנתו ונתפרסם לתהלה לאומן טוב, אז האומנים האחרים מתקנאים בו ושונאים אותו, בחשבם שהוא מקפח פרנסתם.

ונגד סיבה זו יש להשיב: כבר אמרו חז"ל (יומא לח:) אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא. ומה שצריך לו להשיג ע"י מלאכתו, ישיג בלי שום קושי וצער, כי מה שנקצב לו לאדם מהקב"ה, אי אפשר לשום אדם בעולם לקחת מידו. וכאשר יהיה לאדם חשבון כזה, בודאי תעבור ממנו השנאה שיש לו על חבירו. [ושבו מצאתי עצה זו בספר של"ה הק' (שער האותיות - אות ב') - בשם הר"ר אברהם סג"ל ז"ל], ושם הוסיף דלא רק שלא ישנא לבעל אומנותו כשישים אל לבו שהכל מאת השי"ת ואין האדם נוגע במה שמוכן לחבירו, אלא אדרבה יאהב אותו מפני הדמותו אליו.]

קנאה על עניני כבוד

ג) על ידי שחבירו מכובד יותר ממנו, וקשה לו לראות איך שנותנים לחבירו כבוד. ואף שגם הוא רודף אחר הכבוד, אבל הכבוד בורח ממנו, ובמקום הכבוד גורם לעצמו בזיונות, ועל כן הוא שונא אותו תכלית שנאה.

ונגד סיבה זו יש להשיב: צריך האדם לדעת שאם חבירו מכובד יותר ממנו, בודאי הוא זכאי לכל הכבוד, כי כבר כתיב (שמואל א' ב' ל') "כי מכבדי אכבד", ואם לא היה נכבד בעיני המקום לא היה נכבד בעיני הבריות, וממילא יגרום לעצמו בזיונות אם ירצה לבזותו, כי הכל מכבדים את חבירו, וכל הבזיון שרוצה לראות על חבירו ישיג הוא בעצמו, ובאותה מדה שהוא רוצה למדוד את חבירו, מודדין לו.

יש שונא מחמת שחבירו חטא כנגדו, בגופו או בממונו או בכבודו. אי לזאת כבר צותה תורה (ויקרא י"ט י"ח) "לא תקום ולא תיטור", ופרשו הטעם כי האדם ההוא מוכרח במעשיו, ושליחות דרחמנא עביד, כי ה' אמר לו "קלל" (ע"פ שמואל ב' ט"ז י'), ורוע מזלו גרם לו שיגלגלו חובה ע"י חייב. וכיון שכן, אין מקום לשנוא את חברו, כי הוא כגרוזן ביד החוצב בו, ומה יתאונן אדם חי, גבר על חטאיו.

שנאה מחמת קנאה

ויש שונא מחמת קנאה, וכסבור שע"י חברו נקפחת פרנסתו. ואין זה אלא מקטני אמנה, כאשר נבאר בערך "אמונה" בס"ד.

שנאה על שחבירו אינו הולך בדרך טובה

ויש שונא מחמת שרואה את חברו שאינו הולך בדרך טובה. ואי לזאת החי יתן אל לבו כי גם הוא חסר חסרונות ועדוין לפי ערכו, כי הכל לפי מה שהוא אדם, פלס ומאזני משפט ביד ה' (משלי ט"ז י"א), ואם לחבירו תקפו יצרו ועובר על דעת קונו, ולו הטוה ה' חסד והנחהו בדרך אמת, הלא יש לו לשלם תודות לה' ולהזהר בדקדוקי המצוות כחוט השערה כפי ידיעתו והשגתו ועזר משד-י שהיה לו, ולא לבזות ולשנוא את אחיו בלבבו, כי לא הותר לשנוא רק לרשע שלאחר שמוכיחין אותו כמה פעמים אעפ"כ הוא עומד במרדו ומכעיס לפני אביו שבשמים וגורם צער השמים, אבל לשאר כל אדם אסור לשנוא. וכבר הפליג התנא בגנות השנאה עד שאמר (אבות ד' כ"א) שנאת הבריות מוציא את האדם מן העולם.

והגדר הגדול לסלק השנאה, הוא בקיום מאמרו התנא שאמר "והוי דן כל אדם לכף זכות". ואפילו עיניך תראנה את הקללה במקולקל, אין להאשימו כל כך ולשנוא אותו וכו' (ראה לעיל בסעיף פ"ה המשך בדרי). עכ"ד הפלא יועץ ז"ל.

כמו שהקב"ה סובל נכרים מרקדים בהיכלו בעוונותיהם הרבים, יסבול אדם כעס וביזיון מחבירו

ק"י. בספר ראשית חכמה (שער הענוה - פרק ו' אות ס"ב) כתב, כיון שבעוונותינו הרבים גרמנו להחריב בית המקדש וכו', לכן ראוי לאדם שידמה לקונו, כמו שאמרו (ברכות נח) דיו לעבד להיות כרבו. וכיון שבעוונותיו הפריד קול מדיבור, שבגלות היא אומרת (תהלים ל"ט ג') "נאלמתי דומיה" (ע"י זוהר - בראשית דף לו), כן ראוי שיסבול ויאלם עצמו בשעה שיבזוהו או יכעיסוהו, שהרי הקב"ה סובל נכרים מרקדים בהיכלו בסיבתינו, ושמו הגדול מחולל על ידינו, והיאך לא יסבול אדם מחבירו כעס או ביזיון, וכו'. וכמו שבעוונותינו גורם שפלות השכינה, כאמרו (ישעיה כ"ו ה') "ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר", כדפירשנו בשער היראה (בהקדמה - אות כ"ו) ובשער התשובה (פרק ז' אות כ"ד), כן ראוי שיהיה שפל ולא יבחר גבהות המקומות. עכ"ד, וע"ע בסעיף צ"א.

ישתדל לינצל משנאה ע"י מחשבות טובות

וגם יתפלל לה' שיעזרהו

ק"י. כתב בספר פלא יועץ (ערך "נקימה וטיהרה"): בכל פעם שיפתנו יצרו לעבור על מצות יוצרו, יתגבר כארי במחשבות טהורות. כזאת וכזאת יתמיד במחשבות וידחק את עצמו וידחה את יצרו. ככה יעשה לכל מצוות התלויות בלב, כגון "לא תשנא את אחיך בלבבך", "ולא תתורו אחרי לבבכם", וקנאה שנאה ותחרות וכדומה, לו בכח יגבר איש על יצרו במחשבות טהורות ולבו למ"ו א"ב יצעק שיעזרהו על דבר כבוד שמו ויחשוך אותו מחטוא לו. וה' לא ימנע טוב (תהלים פ"ד י"ב), והבא ליטור מסייעין אותו (יזמא לה). עכ"ל.

ד) ולפעמים מצוי שיש לחבירו מעלות ומדות טובות, ונתפרסם לתהלה בפי כל. ואף שיועד האדם בעצמו שחסרים לו כל אלה, אך מכל מקום בטבעו עינו רעה על תהלות ומעלות חברו.

ונגד סיבה זו יש להשיב: מה שאדם שונא לחבירו ע"י קנאתו בחבירו שיש לו מעלות ומדות טובות, היא שטות גדולה מאין כמוה, כי מה אשם חברו אם חננו ה' במדות טובות, ובדאי זכה מן השמים לזה, ובאופן כזה אין שום צד וסיבה לשנוא אותו.

היוצא מדברינו, חזרנו על כל הסיבות הנזכרות, ואם רק יתבונן האדם היטב בדברינו אלה ומאמין הוא בדברי חז"ל, אז יוכח בעצמו כי אך שוא והבל כל טענותיו, וכי אין שום מקור לשנוא את חברו. עכ"ד הח"ח ז"ל.

עוד מוסר השכל ודברים שישיב האדם אל יצרו כשנא להכשילו בעון שנאת הנם

כשם שבאכילת מאכלות אסורות האדם מטמא את פיו, כן ע"י השנאה הוא מטמא את לבו

קטו. כתב רבינו החפץ חיים ז"ל (אהבת ישראל - פרק ד'): ידוע שכל אברי האדם מוכנים כל אחד ואחד על הענינים השייכים לו. למשל, הפה להכניס בו המאכל, השיניים לטחון בהם את המאכל, האזניים לשמוע בהם, הלשון לדבר בו, הלב לחשוב בו מחשבות. והנה, לו יצויר אם אחד רואה את חברו שלועס בשיניו בשר נבילה וטריפה מהבוקר עד הערב, בודאי היה מתועב בעיניו עבור זה, משום שהכתוב צווח ואומר (ויקרא י"ח כ"ד) "אל תטמאו בכל אלה", והוא מטמא את עצמו בידים. ואיך לא ישים ענין זה על לבו, הנושא שנאה על חברו! הלא הלב נברא לחשוב בו מחשבות טהורות וקדושות, והוא חורש בלבו מחשבות על חברו מן הבוקר עד הערב, והיא השנאה הטמונה והמושרשת בלבו, והלא הכתוב צווח ואומר (ויקרא י"ט י"ז) "לא תשנא את אחיך בלבבך", ובמאי עדיף הוא מהאוכל בשר נבילות וטריפות?! וכשם שבאכילת מאכלות אסורות הוא מטמא את פיו, כן ע"י השנאה הוא מטמא את לבו!

דברים שישיב האדם ליצרו הרע המפתה אותו לשנוא את חברו

ועל האיש הנבון, אם בא היצר לפתותו לשנוא את חברו, צריך להוכיחו על פניו ולומר לו: "מה לך יצרי שתמיד תרדפני ותפתה אותי לשנוא את חברי, הלא בכל רגע ורגע שהנך מוכניס שנאה בלבי על חברי הרי אתה כמכניס בשר חזיר ממש לפי! ומה שאתה מסייתי לשנואתו, אי אפשר לי בשום אופן להבין על מה עלי לשנואתו, כי נתברר אצלי שאיננו אשם בשום דבר כלל, והנך חפץ להכשילני לחשוד בכשרים. רק להפך, תרעומת גדולה יש לי עליך! ועלי לשנוא אותך תכלית שנאה על מה שהנך חפץ להכניס שנאה בתוך לבי על ראובן שכני! הלא אתה יותר שונא לי ממנו, כי אתה גורם לי שאהיה שנאו ומתועב בעיני ה', ועל כל רגע ורגע עלי לעבור על לאו ד"לא תשנא את אחיך בלבבך" שהוא עון פלילי למאד. וכבר הכרתין לשקרן, בראותי כי על כל מצוה ומצוה ממצוות ה' שברצוני לקיימה, אתה בא בטענות שונות ומפתה אותי לבטל המצוה. או להיפך, אם באה דבר עבירה לידי וברצוני שלא לעבור עליו, הנך בא ג"כ אלי בטענות שונות והנך מראה לי צדדי היתר על העבירה, ולולא שהתגברתי עליך בחסדי השי"ת בהרבה פעמים, כי אז כבר גרמת לי שהייתי שקוע בעבירות עד אין לשער. כללו של דבר, אחרי נסיון זמן רב, ואחרי פשפוש במעשים הרעים שעשיתי, הנני מוצא כי אתה בעצמך גורם לי לכך, וכמאמר הכתוב (בראשית ד' ז') "ואילך תשוקתו", ופירש"י שם שתמיד היצר משתוקק ומתאוה להכשילך. ומהיום והלאה אין לי שום תרעומת ושנאה על חברי - יברכהו ה' בכל ענייניו".

ובדאי אם ישים האדם דברים אלו נגדו, אז בטוח שלא ילכד במצודת יצרו הרע, ותסור השנאה מלבו, משום דאתא דיבור שמברכו ומבטל מחשבתו הראשונה. עכ"ד רבינו החפץ חיים ז"ל.

עוד מחשבות להבריה כמה מיני שנאה

קטז. כתב בספר פלא יועץ (ערך "אהבת חברים"): יש סיבות שעליהם תתעורר השנאה בין איש ובין אחיו, והכל הבל ורעות רוח.

מזות לצלם - מצוה לפרסם

732-363-0879

hht613@gmail.com

במייל הנ"ל ניתן להרשם לקבל עוד ליקוטים בעלי ערך רב שימוצו בעתיד בעזה"ש